

VI TALAR OM LAGAR

Hur kan vi skydda kvinnor och barn?

Centrum för våldsstudier

LAURA ERVO (RED)

VI TALAR OM LAGAR

Hur kan vi skydda kvinnor och barn?

Titel: VI TALAR OM LAGAR

Texter om våld, nr 1, 2023.

Nummerredaktör: Laura Ervo

Huvudredaktör: Susanne Strand

Redaktion: Susanne Strand, Jennifer Bolmefalk

Ansvarig utgivare: Sofia Sjödin

Tryck: Örebro Universitet, Repro april 2023

Omslagsbild: Finlands nationalmuseum

ISSN: 2004 -3775 (Print)

Innehållsförteckning

Förord	5
Nummerredaktörens förord.....	6
Våld mot kvinnor och barn – bär Europa sitt ansvar?	
Johanna Niemi	8
Psykiskt våld – hög tid för en ny brottstyp?	
Kerstin Nordlöf	14
Grov kvinnofridskränkning	
Susanne Strand	19
Har skyddet av kvinnor i Finland misslyckats?	
Tarja Koskela	26
Svenska och finska funderingar kring den europeiska skyddsorden – Effektiv eller bara tomt prat?	
Laura Ervo	36
Barnfridsbrott	
Martina Vikander	45
Barnäktenskap	
Emma Källvik	52
Våld mot HBTQI-personer	
Laima Vaige	58
Vi talar om lagar – och med studenterna även om verkligheten	
Rigmor Argren, Laima Vaige.....	67
Hur refererar du till tidskriften i din forskning.....	73

Förord

För att förstå, förebygga och förhindra våld, och då särskilt mäns och poj-kars våld mot kvinnor och barn, så behöver vi tala och skriva om våldet ur flera olika perspektiv. Centrum för våldsstudier (CVS), vid Örebro univer-sitet är en plats där forskare med olika vetenskapliga bakgrunder kan utbyta och tillsammans producera ny kunskap.

Syftet med Centrum för våldsstudier är att skapa förutsättningar för att forska på frågor som kan bidra till att vi når ett samhälle fritt från våld. För att göra detta samlar vi expertis inom forskning från olika discipliner på ett ställe och arbetar tillsammans.

Lika viktigt är det att kunskapen används, praktiseras och revideras. Därför är kontakterna mellan forskning och samhälle samt mellan akademi, politik och praktik absolut nödvändig. När praktiker lyfter frågor kan forskare ta vid, undersöka och systematisera svaren. Den kunskap som forskning gene-rar kan sedan återföras till professionella och ideellt verksamma praktiker inom olika sektorer i samhället.

Texter om våld är en populärvetenskaplig tidskrift där forskning presente-ras på ett tillgängligt sätt för dig som vill läsa och lära dig mer om våld utifrån vad som ligger i forskningsfronten. Detta fjärde nummer, Vi talar om lagar, var temat för den årliga våldskonferensen vid Örebro universitet 2022 och anknyter till flera olika forskningsprojekt som pågår vid Örebro universitet.

Temanumret är framtaget av nummerredaktör Laura Ervo, professor i rätts-vetenskap. I numret finner du nio artiklar som delvis baseras på de presen-tationer som genomfördes vid konferensen. Artiklarna belyser hur lagar i olika aspekter bidrar till att stoppa det genusbaserade våldet.

Länsstyrelsen i Örebro län har med hjälp av yrkesverksamma inom flera organisationer tagit fram aktuella och intressanta ämnen. Forskare vid CVS har sedan utifrån sina respektive forskningsområden skrivit en populär-ve-tenskaplig text med utgångspunkt i något av dessa ämnen.

Välkomna att kontakta oss med synpunkter, önskemål och förslag!
Tillsammans kan vi hjälpas åt att förhindra våldet!

Örebro 4 april 2023
Susanne Strand, forskningsledare för CV

Nummerredaktörens förord

Nu talar vi om lagar! Detta temanummer ”Vi talar om lagar - Hur kan vi skydda kvinnor och barn?” baseras på den årliga konferens som Örebro universitet arrangerade den 24 november 2022 i samarbete med Länsstyrelsen.

Syftet var att uppmärksamma arbetet med att stoppa mäns våld mot kvinnor och barn. Årets konferenstema var lagstiftningens roll i det arbetet, med ett särskilt fokus på att utforska hur lagstiftning på området fungerar i praktiken som förebyggande arbete. Konferensen satt samverkan mellan forskning och praktik i fokus och bestod av en forskarstafett med flera kortare föredrag om de senaste forskningsresultaten om utfall av olika lagar på området, panelsamtal, och en avslutande föreläsning. Årets föreläsare var Johanna Niemi, professor och dekan vid juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet.

Med det här numret fortsätts diskussionen och de flesta av konferensens teman presenteras nu i form av kortare populärvetenskapliga artiklar. Temanumret innehåller därtill några texter om teman som inte diskuterades på konferensen. På så sätt berör vi många viktiga och olika aspekter av kunskapsfältet.

Årets keynote professor Johanna Niemi frågar om Europa bär sitt ansvar beträffande kvinnor och barn? Professor Kerstin Nordlöf beskriver våldsbrott utifrån psykisk våld-perspektivet. Dekan, docent i kriminologi Susanne Strand skriver om Lagen om grov kvinnofridskränkning, hur gick det? Docent Tarja Koskela vid Östra Finlands universitet ställer frågan om skyddet av kvinnor i Finland har misslyckats? Jag har skrivit om kontaktförbud speciellt utifrån ett europeiskt perspektiv i gränsöverstigande fall. Barn som bevittnar våld i nära relation, Barnfridsbrott är temat av doktorand Martina Vikander. Barnäktenskap, en form av hedersbrott diskuteras av Emma Källvik som är doktorand i kriminologi. Hbtqi-personers utsatthet för våld presenteras av doktor Laima Vaige, lektor i internationell privat- och processrätt och till sist Laima och lektor Rigmor Argren som presenterar undervisningsmomentet där blivande jurister introduceras till problematiken kring ”Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer”. Deras text redogör för upplägget och delger en del av de erfarenheter och reflektioner som undervisningsmomentet lett till. Temanumret är förhoppningsvis en spännande och intressant läsning. Du som vill läsa mer hittar lästips efter varje artikel.

Jag tackar hjärtligen CVS-styrgrupp för inbjudan att vara nummerredaktör för Vi talar om lagar - CVS populärvetenskapliga tidskrifts fjärde nummer. Särskilt tack till dekan Susanne Strand, docent i kriminologi och

forskningsassistent Jennifer Bolmefalk för professionellt stöd under processens gång.

Tack också till er alla som bidragit med er expertis och engagemang i artiklarna för att främja denna viktiga diskussion. Lagstiftaren är inte allsmäktig. Lagstiftaren har sina möjligheter men allt som bör fixas i samhället, kan inte fixas genom lagar utan en hel del hör till moralen. Lagstiftaren är inte allsmäktig. Det är viktigt att en mångsidig diskussion pågår också gällande lagstiftarens skyldigheter och ansvar för att nappa på och ta en fångst om problematiken som gäller de mest utsatta och samtidigt ofta de mest älskande grupper av medmänniskor, nämligen barn och kvinnor. Utan barn och kvinnor vore globen en mirakellös planet. Men den som älskar mest, vilket kvinnor och barn ofta gör, blir lätt utsatt för ondska. Med detta temanummer försöker vi för vår del främja rättvisan och den utsatta gruppens jämlikhet i samhället både nationellt och även internationellt. Vi hoppas också att läsaren nu nappar på och gör detsamma i sitt liv och yrke. Främja rättvisan, uppskatta rättssäkerheten, det är något som förr eller senare kommer att gynna dig själv. Lycka till och framåt!

Örebro 4 april 2023

Laura Ervo
Professor i rättsvetenskap
Örebro universitet

Johanna Niemi

Jag är dekan vid Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Tidigare professor i processrätt och i genus och rätt. Mina forskningsintressen omfattar våld mot kvinnor, straffprocess samt konstruktion av våld och genus i rätten. Jag är redaktör i Niemi, Peroni & Stoyanova (eds), *International Law and Violence against Women: Europe and the Istanbul Convention*. Routledge 2020.

Våld mot kvinnor och barn – bär Europa sitt ansvar?

Internationella utvecklingslinjer

Temat för årets Örebrokonferens var *bär lagstiftaren sitt ansvar?*. Det finns anledning till att utvidga frågeställningen till europeisk nivå, kanske även på internationell nivå: bär den internationella gemenskapen sitt ansvar? Jag är lockad till att svara frågan jakande: det har hänt mycket i internationell och europeisk rätt. Längre var det så att våld mellan privata personer var en fråga som enbart gällde nationell lagstiftning och nationella poliser, åklagare och domstolar. En ändring började på 1990-talet delvis på grund av politiskt våld och försvinnanden av människor i Latinamerika och Nordirland. Det var en fråga om mänskliga rättigheter. Den Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter (numera sammanlagt med Europadomstolen) ansåg att om staten är medveten om våld eller försvinnanden har den en skyldighet att göra någonting, åtminstone utreda situationen.

I början av 1990-talet påbörjades en diskussion om våld mot kvinnor i många länder och också på internationell nivå. Både Förenta Nationens generalförsamling och CEDAW-kommittén, som övervakar tillämpningen av FN:s konvention mot diskriminering av kvinnor, gav viktiga rekommendationer om våld mot kvinnor. Helt avgörande var FN:s kvinnokonferens i Peking år 1995 och dess Peking-deklaration som såg sambandet mellan ojämställdhet, diskriminering och våld mot kvinnor. Deklarationen har haft stor betydelse världen över och den är aktuell även idag, tyvärr.

Europa och Istanbulkonventionen

Europarådet och Europeiska unionen har producerat en hel del så kallade soft law dokument, men den viktigaste är Istanbulkonventionen (Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, 2011) som trädde i kraft i Sverige år 2014. Som man kan läsa från konventionens rubrik betonar den prevention, skydd och hjälp till offer. Konventionen har ett fokus på offrets rättigheter och knyter ihop våld mot kvinnor med jämställdhet mellan könen. Dessutom innehåller den

en rad skyldigheter till staterna som gäller strafflag, utredning av brott samt offrets rättigheter i straffprocess. En särskild kommitté, GREVIO, ska övervaka tillämpning av Istanbul-konventionen. När staterna ansluter sig till konventionen måste de lämna in en baseline report med en omfattande beskrivning av statens åtgärder mot könsrelaterat våld. Genom denna process har GREVIO:s rekommendationer en tydlig inverkan på staternas aktionsplaner.

Också den Europeiska unionen har varit aktiv inom området. Nyligen har den publicerat ett utkast till ett direktiv om våld mot kvinnor. Direktivutkastet har både likheter och olikheter med Istanbul-konventionen. Det har ett tydligare fokus på straffprocess men innehåller bara några artiklar som gäller brotten, och de nämner våldtäkt, sexuella trakasserier och cybertrakasserier.

Parallellt med den mellanstatliga processen har Europadomstolen behandlat flera fall om våld mot kvinnor. Ett vägledande beslut var Opuz mot Turkiet 2009. Därefter har domstolen i flera beslut fastställt en praxis enligt vilken staten ska fastställa adekvat lagstiftning och relevanta aktionsplaner och när myndigheterna får veta om ett omedelbart hot mot liv och lem, måste de ta behövliga skyddsåtgärder.

"Normalt våld" och allvarligt våld

Den senaste vägledande domen från Europadomstolen Kurt mot Österrike, 2021, tar upp flera relevanta frågor om våld inom familjen. Fallet tangerar distinktionen mellan "vanligt eller normalt våld" och det allvarliga eller systematiska våldet. Samma distinktion kom upp vid seminariet i Örebro. I fallet Kurt var det fråga om dödligt våld, liksom också i fallen Opuz och Talpis (2017). Den centrala frågan var om statens myndigheter hade vidtagit tillräckliga åtgärder mot våldet när de blev uppmärksammade om våldet och hotet.

Fakta i fallet Kurt mot Österrike var inte otypiska. Den misstänkta hade misshandlat sin fru i flera år och hade riktat våld i mindre utsträckning mot deras två barn. Han hade lagförts för våldet tidigare och var under provotid vid det aktuella tillfället. När fru Kurt slutligen bestämde sig för att skiljas och berättade detta för maken, ströp och våldtog han henne. Följande dag gick fru Kurt till rätten och sökte om äktenskapsskillnad. Tre dagar efter gick hon med en stödperson från kvinnohuset till polisen och gjorde en anmälan om våld och våldtäkt. Polisen hörde parterna, beslöt om kontaktförbud med omedelbar verkan och skickade saken vidare till åklagaren som fortsatte sin förundersökning. Några dagar senare gick den misstänkte till sonens skola och sköt honom.

Det var alltså fråga om allvarligt våld men var statens reaktioner riktiga?

Lagarna och aktionsplanerna

Fru Kurt åberopade i Europadomstolen konventionens artikel 2 skydd av liv, artikel 3 skydd mot omänsklig och förnedrande behandling och artikel 8 skydd av privatliv. Domstolens Grand Chambers tog upp fallet endast som en kränkning av artikel 2, alltså mot rätt till liv. Enligt min mening hade detta en avgörande inverkan på målets utgång. Domstolens överväganden fokuserade således på om utgången av händelserna, alltså att sonen miste livet, var förutsebar eller ej i ljuset av vad myndigheterna visste när fru Kurt gjorde sin anmälan. Alla som har jobbat med våld i nära relation praktiskt eller teoretiskt vet att en sådan prognos är omöjlig att göra, medan en prognos om fortsatt våld och kränkning av hälsa (artikel 3) eller privatliv (artikel 8) inte är särskilt svårt att göra i ett fall som detta.

Det var ingen större oenighet i domstolen om att Österrike hade en tillräcklig lagstiftning och genomtänkta aktionsplaner mot våld. Polisen och åklagaren hade tagit åtgärder enligt lagar och aktionsplaner. Den centrala åtgärden var kontaktförbud.

Domstolen påpekade några aspekter i lagar och planer som kunde vara bättre men anhöll att bristerna inte var så allvarliga att en överträdelse av konventionen skulle komma i fråga. Som helhet kan domen förstås som en bekräftelse av Österrikes policy mot familjevåld som har en lång historia.

Tillräckliga åtgärder

Den centrala frågan i domstolen blev då om polisen och åklagaren hade vidtagit tillräckliga åtgärder när fru Kurt gjorde anmälan om våld.

Europadomstolen utvärderade statens åtgärder i situationen i Kurt i två led: först om riskbedömningen var adekvat och därefter om skyddsåtgärderna var tillräckliga. Domstolen betonade att riskbedömning måste göras i ljuset av fakta som myndigheterna har när de måste ta sina åtgärder, inte i eftertankens kranka blekhet. Domstolen kom till slutsatsen att det inte var förutsebart att mannen skulle ta livet av sin son. Alltså, riskbedömningen var okej.

När det gäller åtgärder ansåg domstolen att det måste finnas olika verktyg som polisen och åklagaren kan använda. Till exempel, polisen kan göra en anmälan till olika aktörer som har med familjen att göra såsom skolan och socialtjänsten. Också den hotade personen ska informeras – dock är det oklart för mig om vad, eftersom fru Kurt syns ha varit helt medveten om allvaret i situationen. Domstolen nämnde också behandlingsprogram mot våld som ett medel. Dessa exempel visar att när det gäller allvarligt våld finns det egentligen inte så många alternativ. Politiklinjen mellan kontaktförbud och anhållande kan vara avgörande.

Politiklinjer: anhållande i USA

Domen kan placeras i ett bredare politiskt sammanhang om våld mot kvinnor i nära relationer. Det finns en skillnad i politiklinjen mellan de anglosaxiska länderna och det kontinentala Europa. I motsats till USA har de europeiska länderna valt att motarbeta våld med olika preventiva åtgärder i stället för straffprocessuella medel så som att frihetsberöva den misstänkte. I de europeiska länderna har man förlitat sig på kontaktförbud.

Man började uppmärksamma våld mot kvinnor inom parförhållanden i USA på 1980- och 1990-talet. Många kvinnor som hade själv varit drabbade av våld blev aktiva inom kvinnojoursrörelsen (shelter), alltså ideella skyddshem för våldsutsatta kvinnor. De förespråkade mer effektiva åtgärder mot våld. Den federala Violence against Women Act år 1994 var viktig och gav ekonomiska resurser till arbetet.

Det är dock delstaternas lagstiftning som för det mesta gäller i frågor om våld. De flesta delstater införde så kallade mandatory arrest lagar som betyder att när en polispatrull skickas ut på larm gällande familjevåld, måste den anhålla den misstänkte. Oftast finns det ingen tvekan om vem som har varit våldsam. När det råder oklarhet på grund av ömsesidigt våld, ska patrullen avgöra vem som är den aggressiva parten. Anhållandet kan vara kort, ofta varar det endast till följande morgon. Då måste domstolen besluta om den fortsatta processen. Domstolen kan besluta om kontaktförbud som nästa steg i straffprocessen men också om att fortsätta anhållandet.

Snabbt blev det klart att ett kortvarigt anhållande inte leder någonstans om åklagaren inte väcker åtal. Nästa steg i politikutvecklingen var så kallade no-drop prosecution eller pro prosecution policies. Det betyder att polisen och åklagaren måste förbereda fallet så väl att åklagaren kan väcka åtal och få en fällande dom även om målsäganden inte vågar vittna. Detta betyder att polisen måste samla in så mycket stödbevis att åtalet kan bevisas på grund av det. Stödbevis kan också ge stöd åt målsäganden så mycket att hon vågar vittna, när hon ser att bevisningen inte enbart beror på hennes vittnesmål.

Europa litar på kontaktförbud

I Europa har man inte fört någon diskussion om hur man ska använda anhållande i fall av våld inom familjen. Däremot har man litat på kontaktförbud. Österrike har varit en föregångare och en modell för flera europeiska länder. Österrike stiftade lagen om kontaktförbud år 1997. Lagens kärna är kontaktförbud som polisen ska meddela omedelbart när de är kallade till hemmet på grund av våld. Förbudet innebär att den våldsamma parten avlägsnas från lägenheten.

Kontaktförbudet är tidsbegränsat. Först var maxlängden tio dagar och nu är den en månad. Inom denna tid ska offret bestämma om hon vill söka ett längre förbud i civilprocess. Denna modell har påverkat först Europarådets rekommendation år 2002 och därefter Istanbulkonventionens artiklar 52 och 53. Konventionen innehåller också artikel 51 om riskbedömning.

I fallet Kurt ansåg Europadomstolen att polisens och åklagarens åtgärder, av vilka kontaktförbud var den viktigaste, var tillräckliga. Österrike hade inte **kränkt mänskliga rättigheter**.

Diskussion om anhållande inleds

Fallet Kurt mot Österrike är viktigt också därför att Europadomstolen för första gången diskuterar anhållande i samband med familjevåld. Domstolen har en tydlig praxis om anhållande enligt människorättskonventionens artikel 5, som har utvecklats i anledning till klagomål från dem som har blivit anhållna.

I Kurt var det frågan om att anhålla en person för att skydda en annan persons rätt till liv. Även om domstolen ansåg att man inte kunde förutse behovet av anhållande är det viktigt att frågan kom upp.

Även om domen i Kurt var friande, ger den handledning till staterna i flera hänseenden. I synnerhet betonar den vikten av aktionsplaner, riskbedömning och preventiva åtgärder, alla dessa i linje med Istanbul-konventionen. Österrike är en av de länder som länge har utvecklat sina aktionsplaner, riskbedömningar, kvinnohus och stödåtgärder till offer. Också Sverige har utvecklat sina aktionsplaner mot våld länge.

Skiljaktiga meningar i Kurt

Domen kan också förutse den framtida utvecklingen. Domen var inte enig utan det var en omröstning 10–7. Ibland är det så att en välformulerad avvikande mening är vägledande om den riktning åt vilket domstolen ska gå i senare fall inom samma område.

Minoriteten godkände inte den riskbedömning som myndigheterna hade gjort. En domare, Maria Elósegui från Spanien gav en ytterligare avvikande mening som stödde minoriteten. Hon var den enda som fäste uppmärksamhet vid parternas kulturella bakgrund. De var invandrare från Turkiet med en torftig utbildning, svag tyska och bräcklig arbetshistoria. Det är uppenbart att åtminstone mannen hade en patriarkalisk syn på familjen. Allt detta kom in i domen endast via Elóseguis avvikande mening. Hon ansåg att sådana aspekter borde tas i beaktande i riskbedömning och att de skulle ha lett till en annan utgång i målet.

Allvarligt våld

Vid seminariet i Örebro väcktes frågan om vi kan göra skillnad mellan ”normalt våld” och allvarligt våld. Frågan är väldigt viktig som också fallet Kurt bekräftar. Ändå vill jag vara försiktig med en sådan kategorisering därför att det är ofta svårt att veta om våldet i det aktuella fallet är allvarligt. Det är ytterst viktigt att myndigheterna lyssnar på offret och att förundersökningen alltid är noggrann.

Ändå är frågan viktig även på den normativa planen. Det kan vara ett problem att Istanbulkonventionen inte säger mycket om dödligt våld. Inte heller pratar man i Europa om femi(ni)cide, alltså könsrelaterade mord eller dråp på kvinnor. Om man pratar om företeelsen femi(ni)cide, menar man någonting som händer i Mexiko eller i övriga Latinamerika. Man förbiser ofta att kvinnor dör som följd av våld överallt. Sverige har ett bra ”track record”: antalet kvinnomord är lägre än kanske någon annanstans i världen, men det händer även i Sverige.

Ändå ger Istanbulkonventionen riktlinjer för att ta hänsyn till dödsrisken. Risker måste beaktas i riskbedömning, något som särskilt måste beaktas är personens tillgång till vapen. I straffutmätning ska det beaktas flera försvårande omständigheter, bland dem ett nära förhållande mellan offret och gärningsmannen enligt artikel 46. Konventionsstaterna har mycket varierande inställningar till denna skyldighet. Sverige har gått åt det hållet redan före Istanbulkonventionen med kvinnofridsbrottet (grov kvinnofridskränkning) år 1998 och har således goda förutsättningar att beakta allvaret i våldet.

Den utveckling som vi har sett inom de europeiska organen i bemötande av våld mot kvinnor och våld inom familjen är obestridlig. Det finns en konstruktiv dialog mellan GREVIO och medlemsstaterna till Istanbulkonventionen. Forskarens roll är att analysera och finna kritiska synpunkter. Men som helhet är bedömningen av utvecklingen väldigt positiv: Temat mot våld är på den europeiska agendan och det finns mycket arbete och framgångar i olika sammanhang. Europa bär sitt ansvar.

Kerstin Nordlöf

Jag är professor i rättsvetenskap vid Juridicum på Institutionen för Beteende, Social- och Rättsvetenskap (BSR), Örebro universitet. Mitt forskningsområde är unga i konflikt med lagen.

Psykiskt våld – hög tid för en ny brottstyp

Vad är psykiskt våld?

Det psykiska våldet faller till skillnad från det fysiska våldet ofta utanför det straffrättsliga området. Anledningen är att den typen av våld är mer svårhanterlig och osynligt. Enligt viss internationell forskning finns det en etablerad hierarki inom rättssystemet där fysiskt våld värderas högre jämfört med psykiskt våld av just nämnda anledning. Trots det visar forskning att det psykiska våldet upplevs som det värsta av både kvinnor och barn. Det psykiska våldet är mycket utbrett och leder till allvarliga konsekvenser för den enskilt utsatta men även för samhället. För den utsatta innebär det upplevelse av ångest, nedstämdhet och posttraumatisk stress. För ett barn som blir utsatt för psykiskt våld kan det även innebära beteendeproblem som trots och uppförandestörningar.

Det finns ingen enhetlig definition av psykiskt våld även om begreppet förekommer i internationella överenskommelser, används av FN och EU samt även av Socialstyrelsen. Begreppet är även en av förutsättningarna för att kunna omhänderta en ung person för vård. Vad som avses med psykiskt våld hämtas från ämnesområden som psykologi och socialt orienterad forskning och inte från juridiken. I en offentlig utredning från Justitiedepartementet föreslås nu att brottstypen psykiskt våld ska införas.

Brottstypen psykiskt våld kan enligt förslaget begås på två olika sätt. Den ena handlingen innebär att gärningspersonen utsätter en annan person för upprepade handlingar som är nedvärderande, förolämpande eller på annat sätt kränkande. Det andra handlingsättet innebär att gärningspersonen utövar otillbörlig kontroll över annan person genom att begränsa den personliga friheten. Med otillbörlig kontroll avses ett styrande beteende som inte anses acceptabelt i en relation som exempelvis att den utsatta inte får gå ut själv. I vissa relationer som exempelvis vårdnadshavare och barn kan barnet vid en viss ålder inte gå ut själv. Vid psykiskt våld handlar det om beteenden som inte är acceptabelt utifrån gällande sociala och etiska normer. Med andra ord finns det goda skäl till att anse gärningen som otillåten. Vad som kan ses som otillbörlig kontroll kan komma att förändras i överensstämmelse med samhällsutvecklingen. Det är domstolen som bedömer om handlingen innebär otillbörlig kontroll utifrån syftet med brottstypen,

dvs. att lagföra beteenden som innebär ett angrepp på en annan persons integritet, psykisk hälsa och mänsklig värdighet. För de båda handlingssätten krävs dessutom att handlingarna som gärningspersonen vidtagit varit avsedda att allvarligt skada den brottsutsattas självkänsla. Straffet för psykiskt våld föreslås vara högst fyra års fängelse.

En ytterligare förstärkning av skyddet mot psykiskt våld är att brottstypen förolämpning föreslås läggas till i de så kallade brottskatalogerna för brottstyperna grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning, olaga förföljelse och hedersförtryck. Det innebär att den som är misstänkt för förolämpning och andra brott som exempelvis olaga hot kan komma att åtalas och dömas för något av de nämnda brotten.

Statistik

En kartläggning av Brottförebyggande rådet år 2012 visar att det är betydligt vanligare att utsättas för psykiskt våld än fysiskt våld i en nära relation. De vanligaste brottstyperna av psykiskt våld är systematiska kränkningar, förödmjukelser och försök att inskränka friheten samt hot. En mindre andel av de som deltog i undersökningen, som genomfördes inom ramen för den årliga Nationella trygghetsundersökningen (NTU), polisanmälde övergreppen. Det kan därmed antas att mörkertalet är stort.

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) genomförde 2014 en liknande undersökning men med fokus på kvinnors och mäns våldsutsatthet och kopplingen till hälsa. Även den kom till samma resultat, att det är betydligt vanligare att utsättas för psykiskt våld än fysiskt våld i en nära relation.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomförde en undersökning år 2016 till 2017 gällande våld mot barn. Liksom undersökningen av Brå visade resultaten att väldigt många barn, 150 000 enligt Brå, lever i familjer där våld förekommer. Stiftelsen lyfter även fram att det i tidigare studier visats att psykiskt våld har lika förödande konsekvenser för ett barn som att barnet utsätts för fysiskt eller sexuellt våld.

Motsvarande undersökningar har även genomförts i Danmark utifrån åren 2005–2020 och inom EU år 2012. De visar på samma resultat som nämnda undersökningar.

Varför lagföra för psykiskt våld nu och inte tidigare?

Redan i en offentlig utredning (SOU 1953:14) uppmärksammas psykiskt våld eller ”själslig terror” som det benämndes och att den utsatta är en kvinna. De svåraste fallen anses av utredningen kunna omfattas av brottet misshandel. Liknande resonemang har därefter förts i flera lagstiftningsärenden.

Så möjligheten att lagföra en gärningsperson för psykiskt våld har funnits tidigare och i samband med exempelvis brotten misshandel, olaga tvång, de grova fridskränkningssbrotten, olaga hot, ofredanden och förolämpning. En genomgång av domar gällande dessa brott visar dock att för att gärningspersonen ska kunna dömas har det krävts att fysiskt våld förekommit. Det har därmed inte räckt att enbart påvisa psykiskt våld för att åstadkomma en fällande dom. Oklarhet med vad som avses med psykiskt våld har varit en ytterligare anledning till att enbart psykiskt våld inte har kunnat fälla gärningspersonen när fysiskt våld inte förekommit i en nära relation.

Skyddet mot upprepat våld mot en och samma person anses därmed straffrättsligt svagt. Kärnan i det psykiska våldet är att det upprepas och leder till att den brottsutsattes livssituation framstår som utsatt. Därtill krävs för de grova fridskränkningssbrotten att gärningspersonen och den utsatta är närstående. Det innebär att relationer bland unga och där psykiskt våld kan förekomma faller utanför fridskränkningssbrotten då de inte alltid uppfyller kravet på att vara närstående. Straffansvaret för psykiskt våld föreslås nu förstärkas genom att en ny brottstyp, psykisk misshandel, införs från 1 januari 2024.

Psykiskt våld ett brott i andra länder

Våra grannländer har redan kriminaliserat psykiskt våld. Även hos andra länder i världen är det kriminaliserat utifrån kraven i Istanbulkonventionen artikel 33. Konventionen kräver nämligen att de länder som ansluter sig till konventionen kriminaliserar psykiskt våld.

I Finland finns flera brottstyper som möjliggör lagföring av psykiskt våld. Här kan framför allt nämnas misshandel men även brott mot kommunikationsfrid, olaga förföljelse och hot. Rättsfall finns där tilltalad dömts för misshandel på grund av psykiskt våld. Trots det utreds om brottstypen psykiskt våld och tvingande social kontroll ska införas.

Även i Danmark är det sedan år 2019 möjligt att påtala straffrättsligt ansvar för psykiskt våld. Införande av straffbestämmelsen motiveras av att psykiskt våld kan leda till allvarliga och långvariga konsekvenser för den brottsutsattes frihet och välbefinnande och framför allt i nära relationer. Barn ansågs särskilt utsatta. Det finns även andra brottsrubriceringar som misshandel och kränkningar i familjen vilket kan inkludera psykiskt våld.

Strafflagstiftningen i Norge innehåller bestämmelser om straffrättsligt ansvar för psykiskt våld sedan 2015. Även om psykiskt våld beaktats tidigare vid lagföring och särskilt vid våld i nära relationer hade straffrättslig lagstiftning inte tillräckligt uppmärksammat komplexiteten och helheten vid våld i nära relationer. Lagstiftningen behövde bli tydligare i och med att

det är oacceptabelt med våld, såväl fysiskt som psykiskt, i nära relationer. Symbolvärdet med en sådan lagstiftning lyftes fram liksom förhoppningen att lagstiftningen skulle tydligt markera att psykiskt våld inte är acceptabelt och därmed även verka preventivt.

Att läsa om psykiskt våld

Ds 2022:18, *Straffansvar för psykiskt våld*. www.regeringen.se

BRÅ-rapport 2014:8, *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning*. [Brå - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](http://bra.se)

BRÅ-rapport 2019:8 *Grov kvinnofridskränkning. Brottets hantering och utveckling i rättskedjan 1998–2017*. [Brå - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](http://bra.se)

NKC-rapport 2014:1, *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning av kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. [NCK:s publikationer - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](http://nck.spublikationer.se)

Susanne Strand

Jag är docent i kriminologi vid Örebro universitet och Centre for Forensic Behavioural Science vid Swinburne University of Technology i Melbourne, Australien. Min forskning är inriktad på riskbedömning och riskhantering när det gäller partnervåld, stalkning och hedersrelaterat våld och förtryck. Jag leder det sexåriga forskningsprogrammet RISKSAM och är forskningsledare för Centrum för våldsstudier (CVS), och forskargruppen, Stalkning och Partnervåld (SToP).

Grov kvinnofridskränkning

Våld i nära relation är ett brott mot mänskliga rättigheter och förekommer i samhällen över hela världen. Våldet definieras i denna text i enlighet med Europarådets Istanbulkonvention. Definitionen är specifikt framtagen för våld mot kvinnor och utgörs av alla former av våld, eller hot om sådant, som resulterar i någon form av skada. Våld i nära relation definieras därmed som handlingar som innefattar olika former av fysiskt, psykiskt, sexuellt eller ekonomiskt våld och som utförs mot en nuvarande eller tidigare partner.

Våldet kan bestå av allt från enstaka händelser till upprepat våld. En majoritet av våldet utgörs av att män utövar våld mot en kvinna de har eller har haft en relation med. Att utöva det upprepade våldet som bryter ner kvinnors integritet och självkänsla anses vara än mer allvarligt än enstaka händelser. Därför har lagstiftaren antagit en särskild brottsrubricering, grov kvinnofridskränkning, för att skydda dessa utsatta kvinnor.

Denna text syftar till att dels förklara vad brottet grov kvinnofridskränkning innebär, dels undersöka hur bra det har fungerat efter att det infördes år 1998.

Hur vanligt är våldet?

Världshälsoorganisationen, WHO, uppskattar att 26 procent av kvinnor någon gång under sin livstid har utsatts för våld i nära relation. Det stämmer väl överens med de siffror som Brottsförebyggande rådet (Brå) visade i den senaste nationella kartläggningen från 2014, där en av fyra kvinnor uppgav att de utsatts för denna typ av våld. Forskning visar även att var tredje vecka använder en man dödligt våld mot en kvinna han har eller haft en relation med.

Forskning visar att det finns geografiska skillnader att ta hänsyn till som att våld i nära relation förekommer i lika hög utsträckning, om inte högre, i mer glest befolkade delar av världen jämfört med urbana områden. I de fall en polisanmälan görs är det allvarliga våldet mer omfattande i glesbygdsområden jämfört med mer tätbefolkade områden.

Sammanfattningsvis kan konstateras att mäns våld mot kvinnor är både omfattande och allvarligt. Våldet är ofta återkommande i de fall den utsatta befinner sig i en sårbar situation. För några av kvinnorna innebär våldet en dödlig utgång.

Brottet grov kvinnofridskränkning (SFS 2021:1108)

Sverige har en lång historia av lagstiftning i syfte att ta itu med mäns våld mot kvinnor. Den sträcker sig så långt tillbaka i tiden som till 1200-talet när kung Magnus III antog en lag som skyddade kvinnor mot våld, våldtäkt och bortförande. Många sekel senare när strafflagen infördes år 1864 förbjöds hustruaga. Det var ett viktigt steg för staten att markera att våld i nära relation måste begränsas. Dock inkluderas i brottet hustruaga endast det mest allvarliga våldet. Mer nutida insatser i Sverige för att bekämpa våld mot kvinnor är bland annat kriminaliseringen av våldtäkt inom äktenskapet som infördes år 1965.¹ Även att brottet misshandel kom att falla under allmän åtalsplikt år 1982 kan omnämnas. Det innebär att åklagaren kan åtala för brottet misshandel även om den utsatta inte medverkar.²

Brottet grov kvinnofridskränkning infördes i brottsbalken år 1998 och har därefter reviderades flera gånger, senaste 2022. Detta brott, som syftar till att bekämpa mäns systematiska och upprepade våld mot kvinnor, är det enda av sitt slag i världen. Det är därmed en milstolpe i arbetet att bekämpa mäns våld mot kvinnor. Med lagen visar staten på ett tydligt sätt att denna typ av våld är särskilt allvarlig.

Brottet tillämpas när en kvinna utsätts för upprepade och systematiska övergrepp av hennes nuvarande eller tidigare partner och där hennes självkänsla och integritet allvarligt skadas. Det upprepade våldet riskerar att eskalera och ökar risken för mer allvarliga våldshandlingar och till slut dödligt våld. Syftet med lagen är att påvisa allvarligheten av det upprepade och systematiska våldet mot kvinnor och effekterna av sådana övergrepp samt möjliggöra lagföring av våldsutövaren och utdöma en svårare påföljd jämfört med för enskilda våldshandlingar.

Denna form av övergripande brott innebär att i stället för att åtala för flera individuella gärningar åtalas våldsutövaren för ett brott och som är mer allvarligt jämfört med ett enstaka våldsbrott. Det finns inga begränsningar vad avser antalet brott som kan ingå så länge det är fler än tre. Rättspraxis visar att ju fler och allvarligare brott som ingår i polisanmälan desto mer sannolikt är det att åtalet innefattar brottet grov kvinnofridskränkning.

¹ Proposition 2004/05:45.

² Proposition 1981/82:43.

Lagtexten

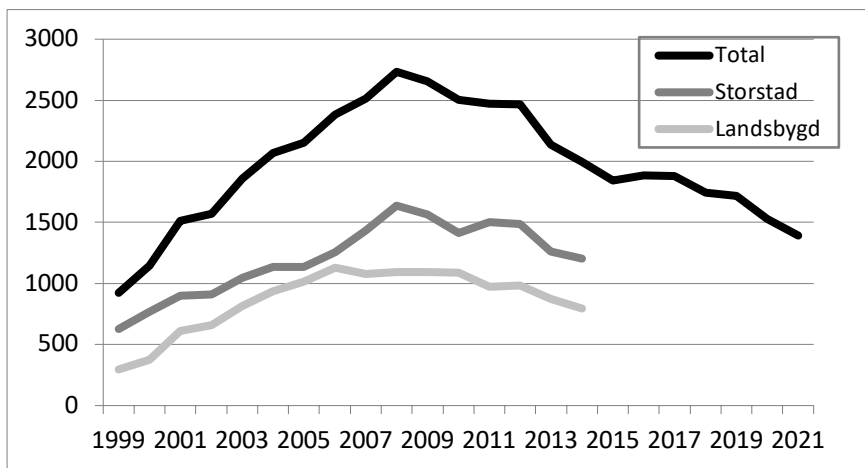
Brottet finns i brottsbalkens fjärde kapitel, som handlar om brott mot frihet och frid. Den lyder enligt följande:

4 a § Den som begår brottsliga gärningar enligt 3 eller 4 kap., 5 kap. 1 eller 2 §, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff. Lag (2021:1108).

Anmälningar

Under år 2021 polisanmälades 1391 brott om grovkvinnofridskränkning, vilket är en ytterligare minskning av polisanmälningar sen toppen på 2733 brott under år 2008. Figur 1 visar det ökade antalet polisanmälningar från att brottet infördes år 1998 från 933 brott år 1999 till en peak år 2008. Det har sen dess minskat för varje år. Varför vet vi inte.

Figur 1. Antal polisanmällda brott för grovkvinnofridskränkning 1999 – 2021.

En teori är att det är svårt att bevisa brottet. I många fall saknas bevisning i form av vittnen, sjukhusvistelser, foton eller andra former av stödbevisning. Det finns även fall där våldsutövaren isolerat kvinnan. Hon har då liten eller ingen möjlighet att få hjälp från vare sig sociala eller professionella nätverk eller andra samhällsaktörer.

Brist på stödbevisning kan leda till att åklagaren i stället åtalat för något av underbrotten som exempelvis misshandel. Det kan ibland vara enklare att bevisa ett av brotten i stället för flera. Då ökar möjligheten att våldsutövaren åtminstone blir dömd för minst en av de våldsamma handlingarna.

Landsbygd och storstad

Brå har i framtagna statistik för åren 1999 till 2014 visat fördelningen av antalet polisanmälningar avseende grov kvinnofridskränkning i storstad- respektive landsbygdsområden (se figur 1). Kurvorna följer varandra och är relativt nära i antal. Ungefär en tredjedel av Sveriges befolkning lever i landsbygdsområden. Polisanmälningarna varierar från 32% till 47% med ett medelvärde på 41% för landsbygden. Det indikerar att det kan vara några fler som polisanmäler denna typ av brott och som bor utanför storstadsområden.

En studie som vi genomförde i landsbygd och glesbygd i Sverige visade att 38% av alla polisanmälningar som avsåg våld i nära relation under åren 2010 - 2014 bestod av brottet grov kvinnofridskränkning. Av dessa polisanmälningar åtalades ungefär var tredje våldsutövare för grov kvinnofridskränkning.

Hur många döms för grov kvinnofridskränkning?

En utvärdering av brottet i hela landet visar att i snitt dömdes 11% av de som polisanmäls för brottet. Det motsvarar att cirka 150 till 200 våldsutövare döms varje år. Fler av de som polisanmäls döms för underbrotten som exempelvis misshandel.

I vår studie om landsbygden dömdes 11% av de som polisanmäls för brottet. Resultatet följer således ganska exakt de nationella siffrorna. Ytterligare 24% dömdes för något av underbrotten. Av de som dömdes för brottet grov kvinnofridskränkning utdömdes fängelse för 45%, skyddstillsyn för 30%, rättspsykiatrisk vård för 3% och ungdomsvård för 1% samt 12% fick villkorlig dom. Det var mer troligt att den åtalade dömdes till fängelse om åtalet gällde grov kvinnofridskränkning. De dömdes också till längre fängelsestraff, i snitt elva månader, jämfört med de som dömdes för andra brott i nära relation, som var i snitt fem månaders fängelse.

Brottet är svårt att bevisa och polisanmälningar leder sällan vidare till fällande dom. Det kan ha medfört att polisanmälningar i stället sker för de

enskilda underbrotten och som kan åtalas var och en för sig. Det i sig kan öka möjligheten att våldsutövaren blir dömd för något brott. Det som är problematiskt med detta är att själva grundtanken med brottets införande åsidosätts. Tanken var att flera brott som anses som mindre allvarliga skulle anses som mer allvarligt då de utgör ett led av våld mot den utsatta. I den bemärkelsen har brottet till dags dato enbart i mindre utsträckning haft den funktion och verkan som avsågs när den infördes.

Revidering av brottet grov kvinnofridskränkning

Vid skärpningen av brottet år 2022 höjdes minimumstraffet. Det innebär att fler kan komma att dömas till fängelse och även till längre fängelsestraff för denna typ av brott. En annan ändring som genomfördes var att den så kallade mängdrabatten försvann. Det gör också att fängelsestraffen blir längre för de som döms framöver.

Den utsattas medverkan i brottsutredning

För att en högre andel ska kunna bli dömda behöver de utsatta medverka i polisutredning. Ungefär en av fyra medverkar inte, vilket medför att det blir svårt att bevisa brottet då åklagarens bevisning i stort sett kan bestå av den utsattas berättelse och vittnesmål. I vår studie visar vi att om den utsatta medverkar i polisutredning ökar chansen till åtal för grov kvinnofridskränkning 7.3 gånger och 6.1 gånger för en fällande dom.

Samhället behöver därmed bli bättre på att erbjuda stöd och hjälp i syfte att stärka de utsatta för att medverka i brottsutredning. Ett sätt är att tilldela henne ett målsägandebiträde som kan stötta henne före, under och efter rättsprocessen, en möjlighet som finns redan idag men som inte alla får.

Återfall

Av de kvinnor som polisanmäler våld i nära relation är återfall i nytt våld hög och varierar mellan 19 och 56 %. De högsta återfallssiffrorna återfinns där våldsutövaren utövar det systematiska upprepade våldet. Flest återfall sker inom ett år efter en polisanmälan.

I studien vi genomförde om polisanmälningar om grov kvinnofridskränkning på landsbygden återföll hälften av de män som polisanmälades i ett nytt brott varvid en ny polisanmälan upprättades, varav 24% i nytt våld mot den utsatta och 27% i generell kriminalitet.

Brottet grov kvinnofridskränkning är ett samlingsbrott för systematiska och upprepade brott. Det är därmed inte konstigt att så många återföll i brott. Med den kunskapen måste riskhanteringen av dessa ärenden bli mer effektiv för att förhindra återfall i brott.

Sammanfattande reflektion

Flera utredningar och forskning har genomförts av brottet grov kvinnofridskränkning. Resultaten pekar åt samma håll. Det är relativt få polisanmälningar med tanke på att mäns våld mot kvinnor är ett omfattande samhällsproblem. Brottet är också svårt att bevisa och polisanmälningar leder sällan vidare till fällande dom. Däremot döms fler för underbroten. Våldsutövarna blir därmed dömda för våld mot den utsatta, om än med mildare påföljder än om de dömts för grov kvinnofridskränkning.

Den brottsutsattas medverkan i förundersökningen ökar möjligheten till fällande dom. Kvinnorna har ofta varit utsatta för omfattande våld från våldsutövaren som kan vara svårt att bevisa. Det kan saknas stödbevisning utifrån att kvinnan kan ha varit isolerad. Både vad gäller hennes sociala nätverk och bristen på möjlighet att söka vård för sina skador. Hon behöver därför känna sig trygg genom hela rättsprocessen för att orka medverka. Det är därmed särskilt viktigt att stötta de utsatta i dessa ärenden. Om våldsutövaren döms för grov kvinnofridskränkning ökar möjligheterna för ett frihetsberövande straff. Det innebär även för henne en möjlighet till lugn och hon kan få ytterligare hjälp att hantera konsekvenserna av att blivit utsatt för våld.

En stor andel av de som polisanmäls för brottet återfaller i nytt brott mot den utsatta eller i annan kriminalitet. Det behöver därför genomföras en riskbedömning som ligger till grund för en riskhantering i syfte att minska återfall. En del i riskhanteringen är att det behöver finnas en beredskap där våldsutövaren erbjuds erforderlig hjälp för att förändra sitt beteende så att våldet kan upphöra.

Det behövs mer kunskap om det systematiskt upprepade våldet för att kunna bedöma och hantera de risker som uppstår för de utsatta så att vi kan förhindra och förebygga återupprepat våld.

Att läsa om grov kvinnofridskränkning

Europeiska rådet (2011). *Istanbulkonventionen*. [Istanbulkonventionen - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](#)

Brottsförebyggande rådet, BRÅ (2014). *Våld i nära relation Brott i nära relationer. En nationell kartläggning BRÅ-rapport 2014:8*.
[Brå - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#)

Tarja Koskela

Jag är docent i straffrätt och arbetar som universitetslektor vid Östra Finlands universitet. Jag har flera forskningsområden vars gemensamma nämnare är sårbarhet.

Har skyddet av kvinnor i Finland misslyckats?

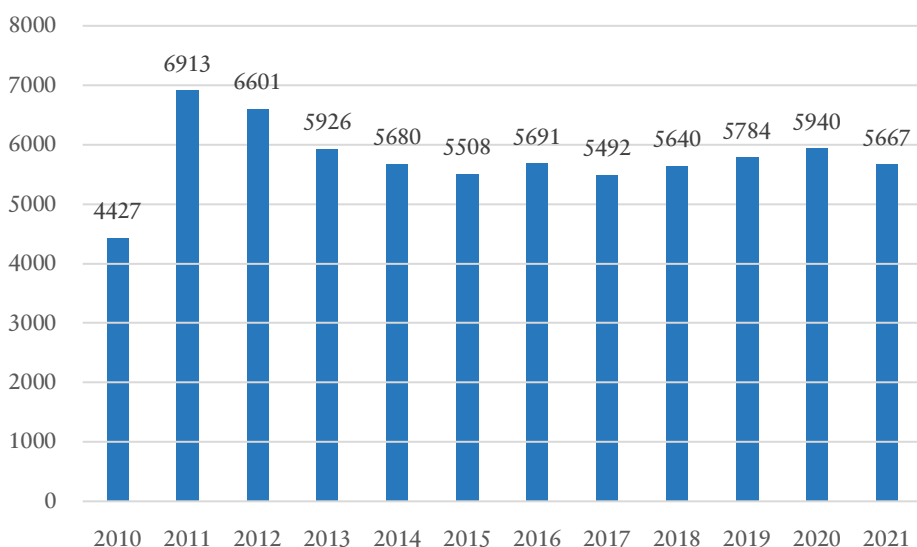
Istanbulkonvention

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonvention) kompletterar bestämmelserna i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, vad gäller fall av våld i hemmet. Våld mot kvinnor definieras i Istanbulkonventionen (artikel 3.a) som: "Ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor och avser varje fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang." Till skillnad från andra definitioner inkluderar Istanbulkonventionen också ekonomiskt lidande. Förenta nationerna (FN) definierar våld mot kvinnor enligt följande: "Alla former av könsrelaterat våld mot kvinnor som resulterar i, eller sannolikt kommer att resultera i, fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande, inklusive hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i det offentliga eller privata livet." Våld i nära relation **definieras** som varje handling av en nuvarande eller tidigare make/maka som orsakar fysisk, sexuell eller psykologisk skada, inklusive fysisk aggression, sexuellt tvång, psykologisk misshandel och kontrollerande beteende.

Konventionen ålägger konventionsstaterna att kriminalisera de former av våld mot kvinnor och våld i hemmet som nämns i konventionen. En av dessa former av våld är avsiktligt fysiskt våld mot en person (artikel 35). Begreppet fysiskt våld som används i artikeln omfattar även våld som har lett till offrets död. Konventionen innehåller både en negativ skyldighet för offentliga myndigheter att avstå från handlingar som strider mot konventionen och en positiv skyldighet för konventionsstaterna att förebygga, utreda, bestraffa och gottgöra våldshandlingar som begås av icke-statliga aktörer som faller inom konventionens tillämpningsområde. Myndigheterna måste vidta snabba och lämpliga åtgärder för att förebygga och skydda kvinnor. Detta innebär att myndigheterna bland annat måste bedöma hur allvarliga våldsincidenter är, avgöra risken för att de ska upprepas, inklusive bedöma omfattningen av risken för dödlig utgång.

Våld mot kvinnor i Finland

Nationella undersökningar om våldserfarenheter i Finland visar att våld i nära relationer är ett mycket vanligt problem i Finland. Konsekvenserna har varit allvarigare och mer långvariga för kvinnor än för män. Detta återspeglas också i statistiken av mord: mellan 2013 och 2018 dödades 60 % av de kvinnliga mordoffren av sin make eller före detta make. Jämfört med andra EU-länder är nivån av antalet kvinnor som har utsatts för våld i nära relation den tredje högsta i EU. Finland har det högsta antalet fall av dödligt våld i nära relationer i Norden. Figuren nedan visar antalet våldsbrott mot kvinnor i Finland i ett pågående eller tidigare förhållande som myndigheterna har fått kännedom om enligt Statistikcentralen.

Offer för familjevåld och våld i nära relationer (antal). Från 4427 kvinnor år 2010 till en peak år 2011 med 6913 kvinnor för att sedan efter 2013 hålla sig på en stadig nivå på runt 5492 till 5940 kvinnor per år. År 2021 är antalet kvinnor 5667.

Genomförandeplan för Istanbulkonvention

Istanbulkonventionens syfte är att skydda kvinnor mot alla former av våld genom att förebygga, lagföra och avskaffa våld mot kvinnor och våld i hemmet. Istanbulkonventionen är inriktad på att förebygga våld, men den

innehåller också ett stort antal skyldigheter att skydda och hjälpa våldsoffer och att hålla förövare straffrättsligt ansvariga för sina handlingar. I Finland har man utarbetat en genomförandeplan för Istanbulkonventionen för en period av fyra år i taget. Den senaste planen omfattar åren 2022–2025. Handlingsplanen är indelad i fyra delar och följer i stort sett Istanbulkonventionens struktur:

- Den första delen handlar om förebyggande av våld mot kvinnor och våld i hemmet.
- Den andra delen handlar om stöd och tjänster för våldsoffer och andra berörda parter.
- Den tredje delen är inriktad på återkommande, förebyggande och genomförande av straffrättsligt ansvar.
- Den fjärde delen handlar om samordningen av olika åtgärder och politikområden samt om datainsamling och samordning.

Som det framgår av diagrammet ovan har antalet våldsbrott mot kvinnor i förhållanden som rapporterats till myndigheterna inte minskat trots de ansträngningar som gjorts för att genomföra Istanbulkonventionen.

Förföljelsen kanske inte är känd för utomstående, vilket gör det svårt för myndigheterna att ingripa. Som en påminnelse om detta avslöjades två fall i Finland strax före jul 2022. I det ena fallet är den misstänkte en psykiatriker vars egen forskning är inriktad på våld. Han misstänks för att ha dödat sin fru. Kvinnan rapporterades försvunnen av sina anhöriga, men hon hittades i samband med att den misstänkte flyttade hennes kropp till en bil. I det andra fallet skadade gärningsmannen först en annan man och sköt sedan sin kvinnliga partner, och därefter sig själv. Svartsjuka misstänks ha varit motivet till dådet.

Kvinnorganisationerna i Finland har under 2021 hävdat att resurstilldelningen som krävs för att Istanbulkonventionens mål ska bli verklighet fullt ut, är fortfarande ofullständiga. Som del i förebyggandet av våld mot kvinnor har Östra Finlands universitet, i samarbete med Helsingfors universitet, fått uppdraget av den finska regeringen att utreda de händelsekedjor som har lett till att mord begåtts av män mot den kvinnan de tidigare haft eller varit i förhållande med vid tidpunkten för brottet. Denna artikel presenterar resultaten från utredningen, som innehåller en genomgång av domar och förundersökningsprotokoll över mord som begåtts i parförhållande och granskning av hur Istanbulkonventionen påverkar bestämmandet av straff.

Dödande våld mot kvinnor i nära relationer i Finland mellan 2016 och 2018

Lagakraftvunna domar

Enligt Polisyrkeshögskolans och Rättspolitiska forskningsinstitutets uppföljning av dödligt våld fanns det 60 fall av mord i nära relationer i Finland mellan 2016 och 2018, varav 44 hade begåtts av en man och brottsoffret var en kvinna. Det fanns 26 fällande domar i dessa fall. I domarna granskades de händelser som ledde till kvinnans död. Mord var den vanligaste brottsbeskrivningen vid brott med dödlig utgång som begicks i nära relation (46 %). I tre av dessa fall hade gärningsmannen dessutom dömts för andra brott utöver mordet. De andra brotten som begicks mot offret var avlysning, misshandel eller grov misshandel samt störande av gravfrid. I nästan lika många fall var brottet dråp (42 %). I fyra fall hade gärningsmannen dömts för andra brott utöver dråp, t. ex. överträdelse av kontaktförbud eller gravfrid. Dessutom omfattade domarna följande brott (ett vardera): 1) grov misshandel och grovt vållande till annans död, 2) grovt vållande till annans död och grovt vållande av personskada samt 3) misshandel och dråp. I en av domarna hade tingsrätten avvisat åtalet för dråp, men hovrätten fann gärningsmannen skyldig till grov misshandel och grovt dråp.

Ur domarna har forskarna kartlagt händelseförlopp som ansågs ha varit relevanta för domstolens bedömning av fallet. En gemensam nämnare för de fällande domarna var att det ofta rörde sig om en äktenskapsskillnad (58 %), där förhållandet redan hade avslutats eller offret hade uttryckt sin önskan att avsluta förhållandet till gärningsmannen. Nio av domarna (35 %) visade att gärningsmannen inte accepterade att äktenskapsskillnad redan hade hänt eller att kvinnan hade för avsikt att skiljas. Samma fenomen har observerats i andra studier. Till exempel visade en studie vid Helsingfors universitet att den sannolika risken för kvinnor att bli offer för våld i hemmet vanligtvis inträffar tre år före äktenskapsskillnaden och att risken är störst året före denna. Våld kan också förekomma efter äktenskapsskillnaden, till exempel i form av förföljelse. I detta fall kan exmaken kontakta kvinnan mot hennes vilja, antingen direkt eller indirekt, och få henne att frukta för sin egen eller sina barns säkerhet.

Svartsjuka hos gärningsmannen var uppenbar i hälften av fallen. I vissa fall hade offret en ny partner (23 %), vilket kan förklara svartsjukan. I vissa fall var svartsjukan relaterad till en uppbrottssituation. Ibland var svartsjukan också riktad mot offrets syskon eller vänner. Ett sätt på vilket svartsjukan visade sig var att följa efter offret och ta reda på vad hon gjorde utanför hemmet. Förövaren kan också ha begränsat offrets rörelsefrihet genom att hota eller besöka platser dit offret hade sagt att hon skulle gå. I många fall

(42 %) hade förövaren hotat att döda offret innan han begick brottet. I lika många fall var offret rädd för sin partner. I 27 % av fallen hade gärningsmannen planerat brottet i förväg och följaktligen rörde det sig inte om en tillfällig upprördhet.

Gärningsmännen hade psykiska problem i 23 % av fallen före brottet, men endast 15 % ansågs vara helt otillräkneliga vid tidpunkten för brottet. Majoriteten (81 %) av gärningsmännen var födda i Finland. I vissa fall hade männen berättat om sina svårigheter att anpassa sig till den finska kulturen. I dessa fall gällde det problem kring äktenskapsskillnad och uppfattningen om jämställdhet mellan män och kvinnor i Finland.

I 15 % av fallen hade offret varit på ett skyddshem minst en gång. I lika många fall hade offret ansökt eller tänkte ansöka om kontaktförbud mot förövaren. Några av offren hade velat ansöka om kontaktförbud mot förövaren, men de ansåg ändå att ett kontaktförbud bara skulle göra förövaren ännu argare och beslutade därför att inte ansöka om det. Barnskyddet var inblandat i 12 % av fallen. I många fall var mer än en av de faktorer som beskrivs ovan närvarande i samma fall. I fem fall fanns det ingen enskild faktor som förklarade brottet. I de flesta fall ingick fem olika faktorer.

Förundersökningsprotokoll

Liksom vid de fällande domar granskade vi förundersökningsrapporterna för att undersöka de händelser som ledde fram till den dödliga handlingen. Vi valde ut 13 fall för en mer djupgående analys av händelserna då det i förundersökningsprotokollen i förväg bedömdes att det fanns punkter i händelsekedjan där en myndighet hade fått kännedom om hot om våld.

För vissa mord hade förundersökningsrapporterna inte mer förklaringar kring omständigheterna än vad domstolsprotokollen hade. Men i vissa fall gav förundersökningsrapporterna ytterligare förtydliganden av fakta i fallet. I fem fall hade förövaren och offret varit sammanboende eller gifta och i åtta fall hade förhållandet upphört. Vad gäller relationens varaktighet gav granskningen av förundersökningarna en spridd och varierad bild, som inte gjorde det möjligt för forskarna att dra entydiga slutsatser.

I drygt hälften av fallen upphörde relationen med anledning av att kvinnan avled av det dödliga våldet. I tre fall begicks det dödliga brottet mindre än ett år efter paret hade skilt sig, i ett fall mindre än två år. Undantaget var ett fall där brottet begicks nio år efter äktenskapsskillnaden.

I nästan alla fall hade förövarens brottsliga handling föregåtts av en lång period av svartsjuka. Svartsjukan tog sig uttryck i aktiviteter som att följa efter offret, kontrollera offrets telefon och dator och kräva att offret skulle avslöja var och med vem hon har varit. I de grövsta fallen rör det sig om att konkret följa efter, förfölja, offret. I 85 % av fallen hade förövaren använt

antingen psykiskt eller fysiskt våld, ibland båda delar, under en längre tid. I lika många fall bodde gärningsmannen och offret inte tillsammans vid tidpunkten för brottet och gärningsmannen accepterade inte separationen. I vissa fall hade offret velat skilja sig från förövaren, men vågade inte göra det av rädsla för konsekvenserna. Offret och gärningsmannen hade i 31 % av fallen ibland bott tillsammans och ibland separerat. I 77 % av fallen var offret rädd för förövaren. Offret kan ha varit så rädd att hon till och med använde skottsäker väst och inte vågade vara ensam. I 31 % av fallen var offret ovilligt att berätta för andra om sin situation.

Twisten hade i 62 % av fallen gått så långt att offret eller en utomstående (t.ex. en granne) hade ringt till polisen. Utredningsrapporterna visade att i drygt hälften av fallen hade familjen varit i kontakt med barnskyddet eller socialtjänsten. Gärningsmannens allvarliga missbruk av alkohol och därav följande aggressivitet var en faktor i 46 % av fallen. I 38 % av fallen hade offret en ny man. Samma andel av kvinnorna har besökt ett kvinnohus under förhållandet. Kvinnan hade ansökt om kontaktförbud eller tänkt ansöka i 31 % av fallen. Gärningsmannen hade i 23 % av fallen slagit offret så allvarligt att hon var tvungen att besöka läkare för att få behandling för sina skador innan hon utsattes för brottet med dödlig utgång. I lika många fall nämndes det i förundersökningsrapporterna att gärningsmannen hade tidigare fällande domar.

Myndigheternas möjlighet att ingripa i situationen

I några av fallen kunde man på grundval av den tillgängliga dokumentationen inte identifiera någon punkt där myndigheterna kunde ha vidtagit åtgärder för att förhindra framtida våld eller ge stöd till familjen. I vissa fall berodde det på att offret inte ville göra andra uppmärksamma på familjens problem, så att ingen myndighet fick kännedom om det heller. Det har dock uppskattats att bara ca 10 % av våldet mot kvinnor i nära relation anmäls till myndigheterna. Denna studie stödde alltså också den tidigare bedömningen.

Som tillfällen där ett ingripande hade kunnat vara möjligt var situationer där offret, förövaren eller familjen hade varit i kontakt med myndigheterna. Följande situationer där familjens problem kom till myndigheternas eller icke-statliga aktörer kännedom framgick av uppgifterna: ansökan om kontaktförbud, överträdelse av kontaktförbud, kontakt med barnskyddet eller socialtjänsten, polisanmälan, besök på hälsovården och fängelsevistelse.

Enligt undersökningsprotokollen hade polisen i 62 % av fallen reagerat på ett larm och åkt för att kontrollera situationen, alternativt hade någon gjort en polisanmälan, men ärendena hade lämnats därhän. I ett fall hade en förundersökning genomförts, men åklagaren hade utfärdat ett beslut om att inte åtala för det misstänkta brottet. Orsaken till beslutet att inte väcka

åtal framgår inte av dokumenten. I 15 % av fallen hade gärningsmannen fått ett kontaktförbud men inte iakttagit bestämmelsen. I vissa fall hade brottsoffret sökt hjälp hos socialtjänsten som uppmärksammat familjens problem. De fyra kvinnorna som hade varit på ett kvinnohus hade också rapporterat sin situation där och några av dem hade därför snabbt fått ett eget boende. Några brottsoffer hade varit tvungna att uppsöka en vårdcentral på grund av skador som de fått under våld och då hade förövarens våld kommit till myndigheternas kännedom. Om förövaren avtjänade ett fängelsestraff för ett våldsbrott hade fängelset möjlighet att genomföra program för att förebygga framtida våld. Våldsförebyggande åtgärder bör också beaktas vid integrationen av invandrare.

De punkter där myndigheterna kan få kännedom om potentiellt våld inom familjen är när familjen söker hjälp för mentala problem eller rusmedelsmissbruksproblem och kvinnan ansöker om kontaktförbud. När brottsoffret eller förövaren söker hjälp för mentala problem eller rusmedelsmissbruksproblem kan hela familjen utredas och om våld förekommer kan förebyggande åtgärder vidtas. Forskningen visade att även om ett kontaktförbud hade utfärdats fungerar det inte alltid som förväntat.

Istanbulkonventionen och straffmätning

Medlemsstaterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att de gärningar som är straffbelagda i enlighet med Istanbulkonvention beläggs med effektiva, proportionerliga och avskräckande sanktioner med hänsyn till deras svårhetsgrad (artikel 45). I Istanbulkonventionen (artikel 46 a) föreskrivs också att medlemsstaterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder för att säkerställa att våld i nära relationer beaktas vid bestämmande av straff som försvårande omständighet. När Istanbulkonventionen trädde i kraft ansåg det finska parlamentet att det inte var nödvändigt att fastställa en separat punkt angående de försvårande omständigheterna, utan att betydelsen av den nära relationen kunde beaktas av domstolen när den fastställde straffet.

Misshandel av en närstående person är särskild klandervärd, eftersom offret i nära relation ofta är synnerligen sårbart och det inbördes förtroende- och beroendeförhållandet mellan personerna innebär att gärningen upplevs som ännu mer uppskakande och kränkande. I sin rättspraxis har Europadomstolen för mänskliga rättigheter också uppmärksammat de skadliga effekterna av våld i hemmet och i nära relationer och statens skyldighet att skydda de utsatta. Dessutom har Istanbulkonventionen ansetts kräva att den försvårande omständigheten om att brottet har begåtts mot en nuvarande eller tidigare partner bör beaktas vid straffmätningen. På grundval av detta kan en nära relation mellan förövare och offer beaktas som en

försvårande omständighet vid bedömningen av skuld vid beräkning av straff för våldsbrott. Att ett brott har begåtts i en nära relation kan också ha ansetts vara en grund för att skärpa straffet, men rättsläget har varit oklart i detta avseende. Det otydliga rättsläget har dock nu ändrats genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 2023: till straffskärpningsgrunderna fogas nu brott som begås utifrån ett motiv som baseras på offrets kön.

Finlands högsta domstol (HD) har i sina prejudikat beaktat det faktum att brottet har begåtts i ett parförhållande som ett kriterium för att skärpa straffet. I sin rättspraxis har den ansett att i fall av våld i hemmet och våld i nära relationer behöver offret särskilt skydd. Därför är handlingens skadlighet och farlighet och gärningsmannens skuld större än i fall där gärningsmannen och föremålet för handlingen är mer jämbördig. Därför måste straffet vara strängare än det allmänna straffet. I det senaste prejudikat om våld mot kvinnor i nära relation (HD 2022:73) utökade HD betydelsen av parförhållandet både vid bedömningen av brottets allmänna allvar och vid straffmätningen. Om ett enda kvalificerande kriterium är uppfyllt kan ett övergrepp som begåtts i en nära relation anses vara en faktor som talar för brottets allmänna allvar. Samma faktor kan också beaktas vid bedömningen av påföljden. Detta prejudikat understryker ytterligare den förkastliga karaktären av våld mot kvinnor.

Behovet av nya åtgärder

Forskning har visat att äktenskapsskillnad är en riskfylld tid för kvinnor när det gäller att bli utsatt för våld från partnern. Det har också bevisats att en tredjedel av de kvinnor som hade utsatts för våld i sitt tidigare förhållande också hade utsatts för våld, hot eller förföljelse efter att de flyttat ut. En man kan hota med våld om en kvinna skiljer sig från honom. Å andra sidan är det också en risk att stanna kvar i ett förhållande där, trots goda löften, mannen kan fortsätta att använda våld.

I vissa fall normaliseras våldet, vilket innebär att kvinnor i en nära relation inte erkänner eller åtminstone inte beskriver det våld de upplever i sitt förhållande som våld. Våld kan enkelt identifieras när den missbrukande mannen inte längre kontrollerar sin maka och isolerar henne från den yttre verkligheten. En annan faktor som förklarar klyftan är den starka könsnormen. Det kan vara svårt att inse att kvinnor lever i ett äktenskap där de är förtryckta av en missbrukande man. Det kan vara lättare att anmäla våld när förhållandet har upphört.

Att förebygga våld mot kvinnor kräver aktivt arbete och olika insatser för att hitta nya vägar. I Sverige införde polisen i den södra regionen riskreducerande insatser (RRI) under 2018, inledningsvis som ett projekt, som fortfarande pågår. RRI är en åtgärd som syftar till att hindra en hotare från

att fortsätta sin brottsliga verksamhet. Syftet var att påverka gärningsmannen, så att han eller hon ändrade sitt beteende vilket gynnar både den skyddade personen och den som hotar, genom att förhindra allvarligare brottslighet. Som ett resultat av projektet hade brottsligheten under 2019 minskat eller upphört i 35 av de 49 fall som valts ut i projektet. Resultaten av riskreducerande insatser kan därför anses vara goda. Det är också värt att nämna att RRI vann 2022 den europeiska brottsförebyggande tävlingen. Även Finland måste vidta liknande åtgärder för att bekämpa våld mot kvinnor.

Att läsa om våld mot kvinnor i Finland

Einiö, E., Metsä-Simola, N., Aaltonen, M., Hiltunen, E. & Martikainen, P. (2022). Partner violence surrounding divorce: A record-linkage study of wives and their husbands. *Journal of Marriage and Family*, 85 (1), 33 -54. <https://doi.org/10.1111/jomf.12881>.

Humbert, A., Strid, S., Hearn, J. & Balkmar, D. (2021). Undoing the ‘Nordic Paradox’: Factors affecting rates of disclosed violence against women across the EU. *PloS one*, 16 (5), 1 – 24. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249693>.

Lehti, M., Kivivuori, J., Bergsdóttir, G., Engvold, H., Granath, S., Jónasson, J., Liem, M., Okholm, M., Rautelin, M., Suonpää, K. & Syversen, V., Nordic Homicide Report. Homicide in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden, 2007–2016. *Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia* 37/2019. *Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti*. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/306217>.

Tuominen, J., Kaittila, A., Halme, V., Hietamäki, J., Hakovirta, M. & Olkonemi, H. Changes in Frequency and Form of Domestic Violence in Calls to Violence Helpline during COVID-19 in Finland. June 3, 2022. [Changes in Frequency and Form of Domestic Violence in Calls to Violence Helpline during COVID-19 in Finland by Jarno Tuominen, Anniina Kaittila, Vappu Halme, Johanna Hietamäki, Mia Hakovirta, Henri Olkonemi :: SSRN](#)

Edblom K. & Weigl, K. (2019). *I händelse av min död*. Stockholm: Natur & Kultur.

Laura Ervo

Jag är professor i rättsvetenskap vid Örebro universitet sedan 2011 och docent vid Åbo universitet, Helsingfors universitet och Östra Finlands universitet. Jag är specialiserad på, och forskar om alla tre områden inom processrätt (civilprocess, brottmålsprocess samt insolvensrätt), särskilt på mänskliga och grundläggande rättigheter inom processrätten. Mycket av min forskning handlar om olika processrättsliga delar av rättvisa rättegångar.

Svenska och finska funderingar kring den europeiska skyddsordern – Effektiv eller bara tomt prat?³

Fri rörlighet

För att effektivt skydda offer mot våld och trakasserier vidtar nationella myndigheter skyddsåtgärder, till exempel kontaktförbud. Målet med dessa åtgärder är att förhindra ytterligare angrepp. Om skyddsåtgärder har beviljats i en medlemsstat kan det vara i den skyddade personens intresse att fortsätta ha skydd när hen flyttar eller reser till en annan medlemsstat. EU har därför infört en mekanism för ömsesidigt erkännande av skyddsåtgärder genom direktivet om europeiska skyddsorder, som antogs i december 2011. Det innebär att brottsoffer som har fått skydd från sin/sina förövare i en EU-medlemsstat kan få liknande skydd om hen flyttar till en annan medlemsstat.

Syftet med direktivet är att uppnå fri rörlighet av skyddsåtgärder. Direktivet tillämpas på skyddsåtgärder som beslutats i syfte att skydda en person där det finns allvarliga skäl att anse att personens liv, fysiska eller psykiska integritet, personliga frihet, säkerhet eller sexuella integritet är i fara, t.ex. för att förhindra någon form av könsrelaterat våld eller våld i nära relationer såsom fysiskt våld, trakasserier, sexuellt våld, förföljelse, hot eller andra former av indirekt tvång.

För komplicerat?

Systemet är dock allt annat än enkelt och okomplicerat. Visserligen har det första steget tagits, men det finns fortfarande många frågor att besvara. Till exempel är tillgången till rättvisa inte bara en fråga om effektivitet utan också en fråga om enkelhet. Vi skapar inte reglerna för advokater utan för vanliga människor som ofta lider av sociala funktionsnedsättningar som

³ Tackar hjärtligen amanuens Tova Näslund för översättningen och all hjälp som forskarassistent.

hamnar i knipa. Därför finns det en risk att det europeiska systemet är för komplicerat. En aktuell fråga är hur systemet kan förbättras och förenklas så att skyddet och förfarandena tjänar parternas intressen.

Syftet med de europeiska normerna är att göra skyddet i de gränsöverskridande situationerna mer effektivt och mindre byråkratiskt och särskilt att främja de skyddade personernas situation. De många väsentliga och procedurmässiga detaljerna i normerna medför att det kan ifrågasättas om målen har uppnåtts.

Det finns två separata system för straffrättsliga och civilrättsliga åtgärder på europeisk nivå, men på nationell nivå kan de kombineras vilket är fallet i Sverige och Finland där kontaktförbudet omfattar båda typerna. Ur de europeiska medborgarnas synvinkel är det komplicerat att förstå vad hen ska göra och ansöka om när hen flyttar till det andra medlemslandet.

För det första räcker det enligt direktivet om europeisk skyddsorder att det brott som föranleder en skyddsåtgärd har en misstänkt gärningsperson. Ingen dom eller procedur behövs, men den handling som bedöms vara brottslig måste dock ha inträffat. Hotet i sig är inte tillräckligt, men alla typer av trakasserier uppfyller vanligtvis kraven för något brott. Därför är räckvidden för tillämpningen mellan förordningen i civilrättsliga frågor och direktivet om den europeiska skyddsordern otydlig och överlappande.

För det andra är EU-förordningen om civilrättsliga åtgärder automatisk och bygger på ömsesidigt erkännande utan något nytt erkännandeförfarande, medan användningen av en europeisk skyddsorder innebär dubbla förfaranden. Finns det en risk att situationer där en europeisk skyddsorder ska utfärdas kommer att maskeras och täckas av civila åtgärder för att få ett enklare och mer effektivt förfarande på europeisk nivå? Till exempel i Finland kräver det nationella kontaktförbudet inte att brottet har begåtts. Kan det därför vara mer gynnsamt för sökanden att inte argumentera för brottet eller risken för brottet och i stället lämna ansökan på civilrättslig nivå? Det går även att fråga sig vilka problem och risker denna typ av spel leder till.

För det tredje, vid tillämpningen av en europeisk skyddsorder, behövs ett erkännande vilket innebär att det kommer att finnas ett nytt förfarande i den verkställande staten. Till exempel, enligt de finska förarbetena är detta nya förfarande nästan identiskt med det nationella förfarandet för skyddsorder. Förfarandet inleds och ärendet anhängiggörs genom att den utfärdande staten överlämnar ansökan till den andra staten. En ny ansökan av parten eller annan behörig aktör behövs inte. Det är generellt tillåtet med skriftliga förfaranden via en europeisk skyddsorder till skillnad från de nationella kontaktförbuden som alltid beslutas vid en muntlig förhandling. Om erkännandeförfarandet godkänns kommer innehållet i den europeiska skyddsordern följa den verkställande statens nationella regler. Det är till exempel omöjligt att

verkställa de strikta och effektiva reglerna från Spanien till de mildare skandinaviska länder. Åtgärder för nationella restriktionsförelägganden kan inte importeras/exporteras vilket innebär att endast lokala åtgärder kan verkställas. Den skyddade personen kan därför få mindre skydd i den verkställande staten jämfört med i hans/hennes ursprungliga hemstat.

För det fjärde är det en mer eller mindre öppen fråga i direktivet hur lång vistelsetid som krävs för att få en europeisk skyddsorder från den nationella domstolen. Det finns en risk att den nationella domstolen avslår ansökan om en europeisk skyddsorder om den planerade tidsperioden är relativt kort. Ett annat fall är när en europeisk medborgare flyttar till en annan medlemsstat eller stannar en längre period där. I ett sådant fall har hans/hennes lokala domstol vanligtvis jurisdiktion för hans/hennes ansökan om att få en skyddsorder på nationell nivå enligt de nationella reglerna. Därför är det inga problem att få den nya nationella skyddsordern i det nya landet. Skillnaden mellan en europeisk skyddsorder och en "samling" av flera nationella kontaktförbud i varje land i de gränsöverskridande situationerna verkar vara subtil.

Den skyddade personen

Enligt direktivet betyder en "skyddad person" en fysisk person som är föremål för det skydd som härrör från en skyddsåtgärd meddelad av den utfärdande staten. Förordningen omfattar även fysiska personer och dessutom betonas att förordningen gäller alla offer, oavsett om de är offer för könsrelaterat våld eller inte. De europeiska normerna är därmed heltäckande och gör ingen skillnad mellan kön och situationer där skydd behövs. De nationella reglerna kan emellertid variera vilket leder till att ett heterogent system uppstår. De europeiska normerna harmoniserar inte innehållet i skyddsåtgärderna, de tillåter bara att de genomförs i gränsöverskridande situationer. Därför är den verkliga täckningen fortfarande baserad på de nationella rättsordningarnas system för skyddsåtgärder. De europeiska skyddsreglerna ger bara former för att "transportera" nationella beslut utomlands vilket annars inte brukar vara tillåtet. På grund av statens suveränitet stannar nämligen myndigheternas makt och beslutens giltighet vid gränsen.

Det gemensamma målet i såväl den europeiska förordningen som i de nationella regelverken är att skydda den "skyddade personen". Men vi kan fråga oss vem som är den skyddade personen i Europa? Många skillnader i de nationella systemen finns. De europeiska definitionerna är tydliga och heltäckande, men det betyder inte att alla nationella system följer samma definitioner utan omfattningen kan vara mycket mer begränsad. Nationellt kan den skyddade personen omfattas av en begränsad grupp av personer,

exempelvis kvinnor. Det medför att de europeiska normerna inte gör skyddet mer täckande, vilket är en av de största bristerna. För att verkligen skydda alla personer som är i behov av skydd behöves även innehållsmässig harmonisering.

I många nationella rättsordningar fokuseras skyddet till kvinnor och ibland tillämpas det till och med på bara kvinnor, men även män kan vara i behov av skydd i heterosexuella relationer. Det finns dessutom sexuella minoriteter där den traditionella synen att se kvinnan som en skyddad person och mannen som en person som framkallar fara inte fungerar. Till exempel i Sverige har antalet anmälningar som lämnats av män ökat samtidigt som antalet anmälningar av kvinnor minskat. Mängden kvinnor som orsakar fara har även ökat.

Även om den vanligaste situationen där skyddet behövs är mellan par eller före detta partners, finns det även fall där offret och den som orsakar fara är kollegor, grannar och ibland främlingar. Till exempel i Sverige har mängden skyddsförelägganden mellan par och före detta par minskat kraftigt.

En annan situation berör äldre som behöver skydd mot sina vuxna barn som vill ha pengar och som inte räddas att ta till våld för att få det från sina gamla och redan svaga föräldrar. Det finns till och med barn som är i behov av skydd och tyvärr har dessa ökat kraftigt i Sverige under de senaste åren.

Kontexten i många nationella sammanhang är extremt begränsad när skyddet fokuseras på enbart könsvåld och ibland definieras "kön" till att endast omfatta kvinnor (sic!). För att uppnå rätt skydd bör i många länder skyddsområdet vidgas. Skyddet ska omfatta alla människor och alla situationer där skydd behövs oavsett kön, ålder, sexuella läggning. Så länge de nationella systemen varierar i denna mening, finns det inget som täcker ett europeiskt skydd. Det beror på att de europeiska skyddsorden är baserade på nationella skyddsordrar och ger bara skydd i form av verkställighet i de gränsöverskridande situationerna. Inget nytt eller mer täckande skydd skapas.

Effektivitet

När det gäller skyddet av skyddade personer är det viktigaste nationella effektivitet och särskilt i gränsöverskridande situationer, eftersom gränsöverskridande situationer i många fall är det dagliga livet i Europa där den fria rörligheten är en av de mest grundläggande pelarna. Människor rör på sig och världen är global (inte bara europeisk). Däremot skrevs det på den finska justitieministeriets hemsida att situationerna där skyddet behövs i gränsöverskridande situationer är sällsynta. Liknande utgångspunkt upprepades i regeringens proposition lite mer noggrant, men statistiken över

potentiella gränsöverskridande situationer saknades. De åtgärder som europeisk skyddsorder förutsatte var bara små ändringar i registreringssystemen för att täcka även europeiska beställningar i framtiden och behovet av att vidareutbilda myndigheterna var dessutom litet. På så sätt ser det ut som att lagstiftaren vill underskatta betydelsen av det europeiska direktivet och förordningen, vilket är en helt felaktig signal. Tvärtom bör det betonas att skyddet i gränsöverskridande situationer är viktigt och bör genomföras och garanteras effektivt. Det finns ingen tid och inget utrymme för att underskatta dessa situationer. Alltför många offer dör och ännu fler lider på grund av ineffektiv reglering.

Ingen uppmärksamhet ägnas heller åt de situationer där skyddet bör ges i praktiken och de europeiska ordena bör verkställas i Finland. Varför? Den grovhuggna anledningen kan vara att det inte finns något egentligt skydd i Finland. Kontaktförbudet är främst en önskan på papper. Det står i tingsrättens beslut att det inte är tillåtet att störa den skyddade personen i framtiden. Skyddet baseras till största delen på den skyddade personens egen aktivitet när hen ringer till polisen och informerar om att den som orsakar fara är här igen eller på annat sätt kontakter henne/honom. Det understryks till och med på polisens hemsida att den skyddade personen ska "aktivt kontrollera överträdelserna av kontaktförbudet själv". Hen rekommenderas dock att alltid informera polisen när ordern har överträtts. Ändå ligger huvudansvaret för att kontrollera om ordern har brutits eller inte hos den skyddade personen och därför är det den skyddade som har huvudansvaret av skyddet (sic!). I situationer där den som vållar fara bryter mot föreläggandet kommer ordern endast att medföra att hjälp av polisen sker snabbare än i situationer utan en skyddsorder. Polisen brukar nämligen prioritera de situationer där risken för fara är bevisad genom kontaktförbudet. Kontaktförbudet har även ökat användningen av tvångsmedel. Dessutom är överträdelse av kontaktförbudet kriminaliserat. Trots ovanstående borde skyddet bli mer effektivt och heltäckande i Finland där så kallade familjemord är ett stort problem och är EU:s näst mest våldsamma land för kvinnor. En korrekt samhällelig signal skulle vara att inte acceptera förföljelse och annan liknande typ av skada som orsakas av den person som orsakar fara och vidare försöker uppnå den europeiska standarden för att undvika sådana situationer och för att effektivt skydda personer i behov av skydd.

Efter många år och alldeles för många sorgliga händelser har den finska lagstiftaren äntligen agerat. Lagförändring om elektronisk bevakning träder i kraft den 1 okt 2023. Längre önskade lagstiftaren att de mjuka åtgärderna var tillräckliga, men sådant var tyvärr inte fallet.

Gör det någon skillnad?

Hur mycket kommer det att hjälpa att få en europeisk skyddsorder eller är det nästan samma sak som att ansöka om ett nationellt kontaktförbud i det verkställande landet? Skillnaden verkar vara liten. Om vi enas måste vi våga göra det ordentligt. Vi behöver också få makten att verkställa. Det hjälper inte att ha juridiken i böckerna om systemet inte fungerar i praktiken. Det finns vissa hinder i EU-lagstiftningen som gör mig tveksam i denna mening.

För det första finns det många skäl för att inte erkänna en europeisk skyddsorder. En av dem är om skyddsåtgärden avser en handling som inte utgör ett brott enligt den verkställande statens lag. Betyder det i praktiken att den verkställande staten kommer att granska hela frågan en gång till? Finns det några fördelar med detta "dubbla" förfarande eller skulle det vara lättare och mindre byråkratiskt att bara hoppa över en europeisk skyddsorder och erkänna att en samling av nationella kontaktförbud är det mest effektiva verktyget i vårt gemensamma Europa?

För det andra kan en europeisk skyddsorder inte utfärdas automatiskt utan endast när den skyddade personen beslutar sig för att bo eller redan bor i en annan medlemsstat, eller när den skyddade personen beslutar att stanna eller redan stannat kvar i en annan medlemsstat. När den behöriga myndigheten i den utfärdande staten beslutar om utfärdande av en europeisk skyddsorder, ska medlemsstaten bland annat ta hänsyn till längden på den eller de perioder som den skyddade personen avser att stanna i den verkställande staten och hur stort behovet av skydd är. Det är oklart hur lång tidsperiod som krävs och i övrigt hur permanent eller stabil vistelse måste vara för att få en europeisk skyddsorder. Dessutom beaktas hur stort skyddsbehovet är. För mycket utrymme för skönsmässig bedömning delegeras till den utfärdande staten och det finns en enorm risk, åtminstone i ljuset av direktivets ordalydelse, att även om den skyddade personen har fått ett nationellt kontaktförbud utfärdat kommer hen inte att få en europeisk skyddsorder, vilket är förvirrande. Borde inte EU-lagstiftningen kräva att en europeisk skyddsorder beviljas automatiskt när det finns ett nationellt kontaktförbud?

För det tredje ska de nationella myndigheterna informera den skyddade personen om möjligheten att begära en europeisk skyddsorder i det fall att personen beslutar sig för att resa till en annan medlemsstat, samt om de grundläggande förutsättningarna för en sådan begäran. Ovanstående ska göras på ett lämpligt sätt och i enlighet med förfarandena enligt dess nationella lagstiftning. Myndigheten ska råda den skyddade personen att lämna in en ansökan innan den lämnar den utfärdande statens territorium. Hur är denna skyldighet, att bara informera och inte utfärda en europeisk skyddsorder i alla situationer där en nationell skyddsorder utfärdats

kopplad? Borde inte den nationella skyddsordern automatiskt vara en europeisk skyddsorder som kan tas med när hen lämnar landet?

För det fjärde är det den nationella myndigheten som överför en europeisk skyddsorder till myndigheterna i den verkställande staten. Hur effektiv är den typen av ex officio-tjänst när människor flyttar mellan olika länder regelbundet? Är samarbetet mellan myndigheter ett effektivt sätt att överföra en europeisk skyddsorder eller bör den delen delegeras till parten? Är överföringssystemet effektivt i allmänhet?

Det skulle vara mycket lättare att ha ett gemensamt EU-register för nationella kontaktförbud och nationella kontaktförbud borde i så fall registreras i det automatiskt. Den skyddade personen borde således bara kunna kontakta myndigheterna och hänvisa till sin order som finns i registret närhelst hen behöver skyddsåtgärder i det verkställande landet.

Att hantera gränsöverskridande situationer: Ge upp statens suveränitet?

Som ovanstående frågor och tvivel visar är harmoniseringen av förfaranden utmanande utan harmonisering av innehållet. Främjar en europeisk skyddsorder fri rörlighet och är det ett effektivt skydd för den skyddade personen? Borde det inte finnas europeiska åtgärder och sanktioner för att uppfylla de nämnda målen? Är det nuvarande skyddet bara en ram utan något innehåll? Slutligen kan vi fråga oss: Var är vi nu? När och hur kommer nästa steg att tas och kommer det att tas? "Stalkers" reser med oss i alla fall; de är vanligtvis aktiva och effektiva. Därför bör även skyddsåtgärderna resa med oss på ett effektivt sätt.

Den grundläggande frågan som också bör ställas i detta sammanhang är om statssuveräniteten är gammaldags? Många gränsöverskridande instrument kolliderar nämligen med den grundläggande principen enligt vilken statliga myndigheter inte har jurisdiktion att verka i främmande länder. Deras makt stannar vid gränsen medan brottslingar och förföljare och andra typer av bråkmakare fortsätter sina resor. Det är till exempel förbjudet att höra vittnen per telefon om de vistas utomlands tack vare statens suveränitet och bristen på jurisdiktion. Den korrekta lösningen vore att be om rättshjälp i stället för att ringa. Detta låter extremt gammaldags i vår globala och tekniskt välutvecklade värld. Liknande problem i gränsöverskridande situationer uppstår när den som orsakar fara ska registreras elektroniskt. Effektiva tekniska lösningar hjälper inte så länge den operativa nivån är nationell. Den tekniska gränsöverskridande registreringen skulle kunna vara lösningen. Ytterligare en fråga återstår: Var är europeiseringen egentligen? Alltför ofta stannar det fortfarande vid de nationella gränserna.

Vad bör göras? Hur kan vi hjälpas åt?

Förutom eventuella åtgärder från nationella och europeiska lagstiftare behövs också information. Informationen bör vara tydlig och lättförståelig. Varje myndighet som hanterar klienter som är i behov av kontaktförbud bör ge information inte bara om nationella kontaktförbud, utan också informera om möjligheten att få en europeisk skyddsorder. Det kan vara svårt att avgöra när behovet av att resa utomlands kan uppstå, eftersom planer och situationer förändras snabbt. Därför bör besöksförbud automatiskt uppfylla kraven för en europeisk skyddsorder, så att skyddet blir effektivt och inte stoppas vid gränsen när den skyddade personen och stalkern lämnar landet. Det första steget mot en lösning är att alla myndigheter är medvetna om problemet och bristerna samt att de informerar personer som behöver skydd om möjligheten att få en europeisk skyddsorder. Då kan personen kräva inte bara nationellt skydd, utan också skydd på EU-nivå. När myndigheter och personer som behöver skydd är medvetna om detta, är vi närmare en lösning på problemet. Annars är det bara tomt prat och inga verkliga förbättringar kommer att ske.

Att läsa om den europeiska skyddsordern

Proposition 2014/15:139, *Europeisk skyddsorder*. [Europeisk skyddsorder Proposition 2014/15:139 - Riksdagen](#)

Åklagarmyndigheten, *Europeisk skyddsorder och civilrättslig skyddsåtgärd*, 2021:25 <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rattspromemorior-och-rattslig-vagledning/rav-202125--europeisk-skyddsorder-och-civilrattslig-skyddsatgard.pdf>

Europeiska kommissionen, *Rätt till fortsatta skyddsåtgärder vid flytt till en annan medlemsstat*, 2020
https://e-justice.europa.eu/content_european_protection_order-360-sv.do

Martina Vikander

Jag är doktorand i socialt arbete på Örebro universitet och forskar om barn som lever med våld i hemmet och kvinnor som utsätts för partnervåld. Jag fokuserar på hur socialtjänsten och polisen tar hänsyn till de utsatta och deras barn när de erbjuder insatser och hur insatserna sedan påverkar deras livskvalitet. Min forskning är en del av det sexåriga forskningsprojektet RISKSAM och jag är aktiv i forskningsmiljön Centrum för våldsstudier (CVS) och i forskargruppen barns livsvillkor och välbefinnande (BLIVA).

Barnfridsbrott

Den 1 juli 2021 blev Sverige först i världen att kriminalisera att utsatta barn för att bevittna våld mot en närstående av en annan närstående. Våldet kan vara av fysisk, psykisk, sexuell eller materielkaraktär. Begreppet närstående är brett och utgår ifrån vilka barnet anser är närstående. Det handlar oftast om förälder eller syskon men kan också vara exempelvis mor-och farföräldrar. För att förövaren ska kunna dömas för barnfridsbrottet krävs det att denne också döms för grundbrottet. Det vill säga det brott som förövaren har utsatt barnets närstående för.

Vad innebär det att bevittna våld?

I Sverige uppskattas ungefär 200 000 barn uppleva våld i hemmet. Barn som lever med våld i hemmet upplever det på olika sätt. Det kan handla om att bevittna själva våldet, de skador som förorsakats barnets närstående eller hemmet eller att leva under ett konstant underliggande hot om våld. Lagen om barnfridsbrott inkluderar dock endast de barn som bevittnat genom att höra eller se. Vad höra eller se våld kan innebära kommer vi gå in på i rubriken nedan. Att bevittna våld av och mot en närstående är en traumatisk upplevelse för barn. Handlar det om att en förälder utsätter den andra föräldern för våld hamnar barnen i en oerhört utlämnad situation. Att de som ska fungera som barnets trygghet uppvisar ett aggressivt beteende eller utsätts för våld gör att barnet har svårt att söka sig till någon av dem. Barn som bevittnar våld löper en ökad risk att utveckla en fysisk och psykisk ohälsa på grund av de trauman de utsätts för. Att bevittna våld kan vara minst lika skadligt och traumatiserande som att själv direkt utsättas för våld som barn.

När räknas det som barnfridsbrott?

För att det ska räknas som barnfridsbrott krävs det som nämnt att det är en närstående som utsätter en annan närstående till barnet för våld. Barnet ska också ha sett eller hört detta. Det har visats sig vara svårt att bedöma vad

som räknas som att ”höra våld”. Betyder det att barnen måste hört det faktiska slagen, hoten, kränkningarna eller att saker gått sönder? Eller kan det räcka att barnen hört bråk, skrik, gråt, möbler som knuffats runt, att föräldern sagt ”aj” och att de sedan sett skadorna på föräldern? Vad ”höra våld” betyder verkar i det rättsliga sammanhanget vara diffust och svårt för åklagare och polis att bedöma. Vad barnet sett verkar vara betydligt enklare att bedöma.

Förutom att barnet ska ha sett eller hört våld behöver också förövaren haft uppsåt gällande barnet men det räcker med att denne varit medveten och likgiltig för att barnet befunnit sig i närheten. Vet förövaren om att det finns barn i närheten och struntar i detta, räknas det därmed som uppsåt.

Barnens rättigheter som brottsoffer

Att barnen numera är erkända som brottsoffer istället för att ses som vittnen har inneburit att de fått utökade rättigheter. I de fall vårdnadshavare är förövare tilldelas barnet en särskild företrädare som ska ta tillvara på barnets rätt under rättsprocessen. Som brottsoffer kan de även få skadestånd för det trauma de utsatts för av förövaren. Barnen har också rätt att söka målsägandebiträde. En av de delar som kanske märkts av mest i praktiken är barnens ökade rätt att komma till tals i förundersökningar. Numera krävs inte vårdnadshavares samtycke till att hålla barnförhör vilket ökat möjligheten för polisen att höra barnen.

Överväganden kring förhör med barn

När åklagaren överväger om det ska hållas barnförhör tas flera faktorer i beaktande exempelvis barnens ålder, talförmåga och kognitiva förmåga. I Sverige är det en riktlinje att förhör med barn ska hållas inom 14 dagar från det att åklagare tagit över ärenden. Detta följs dock inte alltid och i många fall kan förhöret hållas flera månader efter brottet. Att det kan gå så lång tid kan dels bero på polis och åklagare, dels att barnen blivit sjuka, inte kommit på inbokad tid etc. Det uppstår dock fler svårigheter ju längre tiden går eftersom barn har svårare att minnas än vuxna och motivationen att berätta kan avta ju längre tid som går. Det kan även vara så att åklagaren bedömer att det inte är nödvändigt att hålla förhör med barnen exempelvis då flera vuxna kan vittna om att barnet var i rummet då våldet ägde rum. Barnen har dock rätt att höras enligt barnkonventionen artikel 12. Det innebär dock inte att de är skyldiga att höras men de ska ges erbjudande om att få komma till tals.

En svårare övervägning är till exempel när föräldrarna är överens om att barnet sov. Flera studier har visat att föräldrar tenderar att underskatta hur mycket våld barnet faktiskt varit utsatt för. En förklaring till detta är att

många barn stannar kvar på sina rum av rädsla och sedan inte berättar för sina föräldrar vad de hört och sett. Risken med att inte höra dessa barn är att man missar många brottsoffer. Det är också viktigt att komma ihåg att eftersom barnets perspektiv ofta skiljer sig från de vuxnas kan de ge ytterligare information som kan vara viktig för professionella att känna till för att kunna hjälpa familjen. Många barn vill också berätta om sina erfarenheter och gör det gärna i förhören.

Vart hålls förhören med barnen?

De allra flesta förhören hålls på Barnahuset runt om i Sverige men det finns även de tonåringar som polisen eller åklagaren bedömer kan höras under samma omständigheter som vuxna och därför hörs på polisstationen, via telefon eller videosamtal. Fördelen med att höra barnen på Barnahuset är att socialtjänsten ofta är med och observerar förhöret. På så vis kan man undvika att hålla fler samtal än nödvändigt med barnet. Oftast hörs barnen bara en gång och förhöret spelas in på video. Inspelningen spelas sedan upp i domstol vilket gör att barnen sällan behöver höras i det sammanhanget. För barn som utsatts för traumatisering kan det vara en trigger att behöva prata om det man varit med om. Det betyder att barnen kan försättas i samma känslotillstånd som de var i när de utsattes för själva traumat. Genom att minska antalet personer som barnet behöver berätta för minskar man även risken för att traumatisera barnet ytterligare.

Förhören på Barnahuset

När de barn som hörs på Barnahuset kommer dit har de med sig en trygghetsperson. Det kan exempelvis vara en förälder, mor- eller farförälder eller personal från skolan som barnet har en god kontakt med. Väl där blir de presenterade för barnförhørsledaren. De blir också ofta erbjudna något att dricka och blir visade förhørsrummet. Både förhørsrummet och väntrummet är ombonade för att passa barn. I förhørsrummet finns också en kamera och mikrofon som barnen blir visade. För att barnen ska synas på bild blir de ofta ombedda att hålla sig inom en viss plats i rummet. Förutom att barnet spelas in sitter personer från Åklagarmyndigheten samt socialtjänsten och observerar förhöret från ett annat rum. De får också möjlighet att be förhørsledaren att ställa ytterligare frågor om det skulle finnas behov av det.

Inledande samtal och relationsskapande

Oftast börjar förhören med att förhørsledaren förklarar hur förhöret kommer gå till. Att de kan komma att ställa samma fråga gång på gång och det kan kännas som att de är tjetiga för att de verkligen behöver förstå vad som

hämt. Sen brukar de fråga vad barnen tycker om att göra. Vissa benämner det som att ”provprata” det vill säga att förhørsledaren ställer lätta frågor för att få en uppfattning om barnet och hur barnet svarar på frågor. Det kan även fungera som relationsskapande och göra att barnet känner att förhørsledaren har ett genuint intresse av att lyssna vilket kan göra det lättare att sedan prata om svårare saker.

Förhöra barn om barnfridsbrottet

Det är föga förvånande att den större delen av förhören eller i vissa fall hela förhören ägnas åt att utreda den specifika våldshändelsen som ledde till polisanmälan om barnfridsbrott. Den här delen av förhöret börjar nästan alltid med en öppenfråga som ”berätta varför du är här?”. Vissa av barnen vet varför de är på förhör medan andra inte fått någon information eller glömt varför de är där. Då används ofta frågor som ”kan du berätta om den kvällen polisen kom hem till er?”.

De barn som inte berättar

Många barn väljer att inte prata om det de varit med om och är tydliga med att de inte vill göra det i förhören. Vissa säger att det är på grund av att det är för jobbigt att tänka på och prata om. För andra kan det handla om att de inte känner tillit till förhørsledaren eller att de är rädda för förövaren och repressalier ifall de skulle berätta om vad de varit med om. Barn som varit utsatta för våld i hemmet har i många fall en bristande tillit till vuxna i allmänhet. Det kan vara svårt nog att berätta för någon de känner en viss tillit till som exempelvis förskole- eller skolpersonal men i princip omöjligt för förhørsledaren, en person de aldrig träffat förut. Rädslan som beskrivs kan också vara högst befogad eftersom många vet att de kommer träffa förövaren efter förhöret om de bor tillsammans eller träffas genom umgänge. Att barnet tryggas och skyddas inför förhöret kan därför vara väsentligt för att få dem att berätta. Oavsett anledningen till att barnet inte vill berätta så innebär detta att det blir svårare för utomstående att få reda på det som händer inom familjen och möjligheten till skydd minskar betydande.

Hur kan förhören användas i riskbedömningar?

Både polisen och socialtjänsten får i regel tillgång till informationen från barnförhören. Det gör att de får en gemensam bild om barnets utsatthet. Myndigheterna har olika roller att fylla men gemensamt för de båda är att de ska verka för att förebygga att barnet utsätts för fortsatt våld. För att förebygga risken för våld rekommenderas professionella att göra en

riskbedömning. Det rekommenderas att riskbedömningar görs strukturerade samt att de professionella väger in den egna kunskapen i bedömningen. Den strukturerade formen handlar till stor del om att väga risk och sårbarhetsfaktorer men även skyddsfaktorer kan vara en viktig del att beakta.

Förutom frågor kring våldshändelsen kan frågor om barnets hemförhållande i sin helhet ge viktig information. I vissa förhör används frågor som ”har det hänt att pappa slagit mamma några mer gånger än den du berättat om?”. Det ger barnet möjlighet att berätta om frekvensen av våldet och eventuellt grövre våld. Även frågor som ”vad är det värsta som hänt?” kan ge indikationer på hur allvarligt våld det kan handla om.

Det är också viktigt att fråga om barnens direkta utsatthet. Barn som bevittnar våld mellan föräldrar löper en stor risk att själva utsättas för våld. I en svensk studie visades att 68 procent av de ungdomar som bevittnat våld mellan föräldrar även var direkt utsatta.

Frågor om relationen till förövaren och exponeringen för förövaren kan också användas för att bedöma risken. Partnervåldsförövare tenderar att brista i sitt föräldraskap. Många använder en väldigt auktoritär föräldrastil och kontrollerar och bestraffar barnen likt deras partner. Andra har en mer ”hands off” föräldrastil, är inte särskilt involverade i barnen och låter barnen göra som de själva vill. Många förövare använder också umgänget eller kontakten med barnen som ett tillfälle att utsätta den andre föräldern eller barnen för våld.

Vad barnen gör i våldssituationerna kan också indikera vilken risk de utsätts för. Barn som försöker skydda sin förälder genom att fysiskt gå emellan eller genom att väjda till eller skrika på förövaren riskerar att själv utsättas. Barn som istället gömmer sig, går undan eller kallar på hjälp är mindre utsatta för det direkta våldet.

Det är dock viktigt att komma ihåg att riskbedömningar är en färsk vara och att risken inte är statisk utan kan förändras utifrån olika omständigheter så det är viktigt att uppdatera riskbedömningen, särskilt i de fall då det sker något väsentligt i ärendet som kan öka risken.

Hur kan förhören användas vid planering av insatser/åtgärder?

Många barn berättar i förhören om stöd från släktingar och vänner där de kan söka skydd och de känner sig trygga. I dessa lägen kan det vara extra viktigt att utreda huruvida familjen kan bo kvar i samma stad. Att flytta från sin hemstad och leva skyddat kan vara väldigt påfrestande för både den utsatta och barnen. Vädjar barnen till den utsatta att flytta tillbaka på grund av att de mår dåligt av skyddet kan det göra det svårt för den utsatta att stanna kvar i skyddet. Finns det möjlighet bör man istället överväga andra insatser än exempelvis skyddat boende på annan ort.

Andra berättar att de inte vill bo kvar i samma stad för de vill inte vara nära förövaren då denna gått över till att stalka familjen. Här kan det vara en god idé att flytta på familjen även om den utsatta föräldern inte vill detta.

I vissa förhör framkommer det också hur skönt barnen tycker att det är att de inte träffar pappa tillika förövaren eftersom det inte uppstår bråk längre mellan mamma och pappa. Det finns dock exempel på där barn uttrycker detta men samtidigt säger att de tycker om sin pappa, saknar honom och vill träffa honom. I dessa fall kan det vara en god idé att överväga umgängesstöd, antingen under hela umgänget eller vid hämtning och lämning. På så vis kan barnen träffa pappa utan risk för att bevittna våld mot mamma.

Hur kan lagen verka för att förebygga barnfridsbrott?

- Lagen signalerar allvaret i att låta barn bevittna våld
- **Socialtjänsten får göra polisanmälan** utan vårdnadshavares tillåtelse. Eftersom att utsätta barn för bevittnande av våld numera är brottsligt kan socialtjänsten göra polisanmälan. Detta ökar chansen att barn och våldsutsatta vuxna kan få den hjälp och stöd de behöver.
- **Barnens perspektiv lyfts fram.** Det gör att polisen kan få en bredare bild av familjen i sin helhet och tillsammans med socialtjänsten tillsätta de insatser och åtgärder som bedöms bäst passa familjens behov och mottaglighet.

Att läsa om barns upplevelser av våld i hemmet och stödinsatser

Barnafrid – nationellt centrum för kunskap om våld mot barn (2019). *Slutrapport utvärdering av Barnahus* (S2018/00212/ FST) [slutrapport-utvardering-av-barnahus-2019-2.pdf \(barnafrid.se\)](#)

Broberg et al. (2011). *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma – Resultat från en nationell utvärdering*. [Publikationer och forskare i Kunskapsbanken - Nationellt centrum för kvinnofrid \(NCK\) - Uppsala universitet \(uu.se\)](#)

Rekke, M. et al., (2020). *Min tur att berätta*. BRIS och Sveriges stadsmissioner. [rapport-bris-stadsmissionen.-2020-min-tur-att-beratta.pdf](#)

Emma Källvik

Jag är doktorand i kriminologi på Institutionen för Beteende, Social- och Rättsvetenskap (BSR), Örebro universitet. Mitt forskningsområde är riskbedömningar, riskhantering och samverkan i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck.

Barnäktenskap

Introduktion

Varje år gifter sig 12 miljoner flickor före sin 18-års dag. Runt om i världen finns det 650 miljoner kvinnor och 115 miljoner pojkar som gift sig som barn. Att giftas bort som barn kan leda till en förtidigt avslutad skolgång och för flickor resultera i tidiga graviditeter och de risker som följer med det. Att inte få välja vem man ska gifta sig med är ett brott mot de mänskliga rättigheterna och svensk lag. Det strider även direkt mot barnkonventionen.

Tvångsäktenskap eller barnäktenskap?

Att inte få välja vem man ska gifta sig med brukar kallas för tvångsäktenskap eller äktenskapstvång. Är någon av personerna i äktenskapet under 18 år är det ett barnäktenskap. I Sverige har vi dels barnkonventionen som lag, dels specifik lagstiftning kring barn- och tvångsäktenskap. Den här texten kommer att fokusera på just barnäktenskap och hur det hänger ihop med hedersrelaterat våld och förtryck och med människohandelslagstiftningen.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck kan komma till uttryck på en mängd olika sätt. Att familjen väljer partner i stället för att barnet eller ungdomen själv gör det är ett av dessa. Arrangerade äktenskap är en patriarkal institution, där värden som heder och skam är centrala. Det innebär att det kan uppstå konflikter i samband med att en person inte vill gifta sig med den av tilltänkta maken eller frun, eller att en person vill gifta sig med någon som inte har godkänts av familjen. Dessa konflikter kan både vara ett förtryck i ledet av många andra händelser, men det kan också vara den triggnande händelsen som leder till att personen börjar utsättas för olika former av våld och förtryck.

Att vägra gifta sig kan i det här sammanhanget ge allvarliga konsekvenser som att luras, vilseledas eller tvingas resa till ett annat land och där ingå ett äktenskap mot sin vilja. Alla barn- och tvångsäktenskap innebär inte att man lämnar Sverige, men i fallen där det sker är det otroligt svårt för myndigheter att vidta åtgärder för att återföra barnet till Sverige. Detta

innebär att det finns barn som försvunnit från Sverige i misstänkta barnäktenskap som vi inte vet var de befinner sig.

Barnkonventionen

Enligt barnkonventionen har barn; rätt att uttrycka egna åsikter i alla frågor som rör barnet, skyddas från alla former av fysiskt och psykiskt våld, övergrepp och utnyttjande. Alla konventionsstater ska dessutom arbeta för att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa samt vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra att barn förs bort, oavsett syfte.

Barnäktenskapsbrottet

I Sverige finns det barn som på olika sätt har tvingats, vilseletts eller förmåttats att ingå ett äktenskap. Barn har successivt fått ett ökat skydd av svensk lagstiftning de senaste åtta åren, här är några exempel:

- 2014 - Lagen om tvångsäktenskap trädde i kraft.
- 2019 - Förbud mot att erkänna utländska barnäktenskap om en av personerna var under 18 år. Innan dess hade det varit möjligt att få dispens av länsstyrelserna för barnäktenskap som ingåtts i ett annat land.
- 2020 - Barnäktenskapsbrottet införs.
- 2020 - Möjlighet att utfärda utreseförbud om det finns misstanke om att barnet kommer föras utomlands för att giftas bort.

Lagar kring att ingå ett äktenskap regleras i äktenskapsbalken. Där framgår det att personer under 18 år inte får ingå ett äktenskap. 18 års gränsen utgör ett så kallat äktenskapshinder och det finns inga undantag. Utöver äktenskapsbalken, som tydligt visar att personer under 18 år inte ska vara gifta i Sverige, regleras skyddet mot barn även i brottsbalken. När barnäktenskapsbrottet infördes 1 juli år 2020 skärptes och förtydligades skyddet mot barn.

Den nya lagen innebär att det är straffbart att förmå eller tillåta att ett barn gifter sig eller ingår en äktenskapsliknande förbindelse. Det betyder att det inte, som för äktenskapstvång, krävs olaga hot eller en utsatt belägenhet för barnet. Det innebär också att om föräldrar har kännedom om ett stundande giftermål för ett minderårigt barn men inte försöker stoppa det, också kan dömas för barnäktenskapsbrott. Det finns i skrivande stund endast två domar om barnäktenskap och i båda fallen hade föräldrarna tillåtit barnet att gifta sig enligt familjernas traditionella ceremonier med ett annat minderårigt barn.

Som längst kan du dömas till fyra års fängelse för barnäktenskapsbrottet. Sedan barnäktenskapsbrottet trädde i kraft 2020 har det enligt BRÅ

inkommit 19 anmälningar om barnäktenskapsbrott under 2020 och 87 anmälningar under 2021.

Barnäktenskapsbrottet, äktenskapstvång och vilseledande till äktenskapsresa är subsidiära till människohandelsbrottet. Syftet är att i dessa ärenden ska man i den praktiska tillämpningen ställa sig frågan om det faktiskt är frågan om människohandel. Barnäktenskap har som sagts tidigare i texten kopplingar till hedersrelaterat våld och förtryck, men därmed finns det också risker att man på grund av föreställningar om hur ett visst brott och brottsoffer ska vara också förbiser andra former av utsatthet.

Människohandelsbrottet har tre rekvisit. Rekvisit är kriterier som måste uppfyllas för att man ska kunna bli dömd för det aktuella brottet. De tre rekvisiten är att:

- En handling ska vidtas (till exempel; rekryterar, transporterar, inhyser).
- Genom otillbörliga medel (till exempel: olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av en persons utsatta situation).
- För ett visst syfte (till exempel: sexuella ändamål, situation som innebär nödläge).

Är personen under 18 år behöver det inte ha varit olaga tvång eller vilseledande. Straffet för människohandel är fängelse i högst 10 år. Människohandelsbrottet har en strängare straffskala än barnäktenskapsbrottet och om man förbiser att vissa av de här ärendena faktiskt kan vara människohandel så blir också de utdömda straffen lägre. Att barnäktenskapsbrottet är subsidiärt betyder alltså att man alltid ska överväga om det aktuella brottet är en form av människohandel. I ett nyligen avgjort fall åtalades en förälder för äktenskapstvång och människohandel, och tingsrätten bedömde att åtalet för människohandel inbegrep exploateringen för tvångsäktenskap.

I praktiken bedrivs oftast arbetet med människohandel och barnäktenskap som vitt skilda separata områden. En inte helt ovanlig uppdelning är att människohandel och prostitution hanteras för sig, och barn- och tvångsäktenskap som enbart en form av hedersrelaterat våld och förtryck.

Dock finns det barn i Sverige som lever under förhållanden där ett helhetstänk kring dessa frågor skulle ge barnen ett bättre skydd och möjligheter att ta vara på sina rättigheter enligt barnkonventionen, mänskliga rättigheterna och svensk lag. Det finns exempel på att barn i 14-års åldern befinner sig i Sverige och bor isolerat i undermåliga förhållanden tillsammans med vuxna som inte är deras vårdnadshavare. I ett fall var barnet gravid och det fanns misstankar om att barnet var gift med en av de vuxna i fråga. I ett ärende som det rapporterats om i media tog det två år efter att allmänheten uppmärksammat både socialtjänst och polis på flickans situation innan flickan kunde fly på egen hand.

Barn som försvinner från Sverige

En viktig aspekt av barnäktenskap är att i vissa fall kommer det innebära en risk att föras utomlands, och för vissa en påtaglig risk att barnen blir fråntagna pass och kommunikationsmöjligheter och därmed riskerar att inte återvända till Sverige. Men som i fallet ovan, kommer det även barn till Sverige som är kraftigt begränsade i sina möjligheter att slå larm om den utsatta situation de befinner sig i.

Att ingå ett äktenskap, eller leva under äktenskapsliknande förhållande, kommer troligtvis innebära att barnen utsätts för sexuellt våld. Vilket är ytterligare en anledning till att det är så viktigt att ha ett tydligt barnperspektiv och inte blunda för situationen dessa barn befinner sig i. Barn har rätt till liv och utveckling, till hälsa, till skydd mot våld, till skydd mot alla former av sexuellt utnyttjande och övergrepp och inte minst ska vi vidta åtgärder för att förhindra bortförande, försäljning eller handel oavsett syfte eller form. Oavsett om barnäktenskap är ett uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck eller för en handelsåtgärd eller ett led i arbets-exploatering, ska vi skydda dessa barn.

Det finns barn som saknas i Sverige och som vi inte vet var de är och som troligtvis förts till andra länder. I en undersökning från 2019 gjord av Länsstyrelsen Östergötland svarar 43 kommuner att de har kännedom om personer som förts bort i en hederskontext. Det handlar om 199 personer och 86 % av dem var barn. I samma enkät uppger 27 kommuner att de har kännedom om barn som uppges vara gifta, totalt 36 barn.

En grupp som är särskilt sårbara är barn med funktionsnedsättningar. För vissa i den här gruppen kan det vara svårt att veta vad man går med på, eller vad olika händelser innebär för personens framtid. Till exempel kan den roliga festen och att man fick en fin klänning uppfattas som en födelsedagsfest när det egentligen var ett bröllop för personen. I en rapport från TRIS har var femte vuxen med intellektuella funktionsnedsättningar svarat att de inte väljer vem de ska gifta sig med. Även yrkesverksamma har svarat på en enkät och det framkommer att var femte LSS-handläggare och personal på daglig verksamhet misstänker eller känner till att brukare riskerar att bli bortgifta.

Förebyggande arbete

Att arbeta förebyggande mot barnäktenskap behöver ske på flera områden och nivåer. Den lagstiftning som tillkommit senaste åtta åren är en viktig pusselbit, för utan lagstiftning har inte utredande och verkställande myndigheter något att luta sig mot. Samtidigt ser vi att det inkommer anmälningar om barn- och tvångsäktenskap, men att det leder till få fällande

domar. Man kan även utgå från att det är ett stort mörkertal när det gäller antalet inkomna anmälningar.

Ur ett internationellt perspektiv finns det forskning om en mängd olika programverksamheter för att hindra barnäktenskap. I låg- och medelinkomstländer i Asien och områden söder om Sahara i Afrika har programverksamheter som fokuserat på villkorade transaktioner av kontanter och så kallade in-kind transaktioner för att få fler flickor att gå i skolan gett positiva resultat på att skjuta upp åldern för äktenskap och att förhindra barnäktenskap. In-kind transaktioner är att man använder till exempel varor, boskap eller service istället för kontanter. Att stärka flickors möjlighet till utbildning och försörjning är därför en viktig del av det fortsatta arbetet med att minska antalet barnäktenskap i världen.

Det finns dock svårigheter med att överföra den kunskapen till ett svenskt sammanhang. För det första så är troligtvis sammanhanget och anledningarna för barnäktenskap annorlunda för många familjer som lever i extrem fattigdom på landsbygden i områden söder om Sahara, och familjer med hedersnormer som bor i Sverige, oavsett socioekonomisk status. Även förekomsten av skolplikt och extrem fattigdom är faktorer som ser olika ut i olika länder och det innebär att man inte kan ta en insats från en del av världen och applicera den i annan. Även om förutsättningarna mellan olika områden i världen skiljer sig åt finns det lärdomar att dra från dessa satsningar på förebyggande program, till exempel att det går att ändra på föräldrars vilja att gifta bort sina döttrar och att det finns andra omständigheter som gör att de inte upplevde sig ha något annat val. Kan man påverka dessa omständigheter finns också en möjlighet till förändring.

Sammanfattningsvis är lagstiftningen kring barnäktenskap bara en del av stora pusslet att skydda barn mot begränsningar, våld och exploatering. En viktig del i detta är att rättsväsendet prövar människohandels-lagstiftningen i barnäktenskapsärenden. Ett första steg är att när polis upprättar anmälan om barnäktenskap också behöver bli bättre på att ta ställning till om det är aktuellt att misstänka att det finns andra brott, som till exempel människohandel. En annan viktig pusselbit är att yrkesverksamma inom till exempel LSS och daglig verksamhet som möter barn och unga med funktionsnedsättningar behöver ha kunskap om barn- och tvångsäktenskap. En av de viktigaste aktörerna för att upptäcka barnäktenskap är skolan. Att bibehålla en väl utbyggd elevhälsa med god tillgänglighet för eleverna samt att personalen har kunskap om barnäktenskap kan vara avgörande för om vissa barn får hjälp eller inte.

Att läsa om barnäktenskap

Eriksson, M., (2020). *Rapport 2020:13 Kartläggning bortförda personer i en hederskontext och barn som uppges vara gifta – under 2019*. Länsstyrelsen Östergötland. https://www.lansstyrelsen.se/publikation?entry=E_2020_13&context=27
[DE 2020_13 \(lansstyrelsen.se\)](https://www.lansstyrelsen.se/publikation?entry=E_2020_13&context=27)

Gunnarsson, S., Ghadimi, M., Talin, D., & Hellberg, M. (2020). *Gömd och glömd – Hedersrelaterat våld och förtryck mot vuxna med intellektuell funktionsnedsättning*. TRIS – Tjejejs rätt i samhället. [20-0063 TRIS Rapport Gomd och glomd webb.pdf \(squarespace.com\)](https://www.squarespace.com/20-0063-TRIS-Rapport-Gomd-och-glomd-webb.pdf)

Jämställdhetsmyndigheten. (2022). *Brister i kunskap, stöd och insatser. Redovisning av uppdraget stärkt arbete mot prostitution och människohandel samt hedersrelaterat våld och förtryck. Rapport 2022:21*. [Brister i kunskap, stöd och insatser \(2022:21\) | Jämställdhetsmyndigheten \(jamstalldhetsmyndigheten.se\)](https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/2022/21)

Laima Vaige

Jag disputerade i juridik i Litauen 2017 med en doktorsavhandling som fokuserade på förbudet av våld mot kvinnor enligt folkrätten. Jag kom till Sverige 2016 och disputerade i internationell privat-och processrätt vid Uppsala universitet 2021. Jag var lektor vid Örebro universitet 2021–2023. Jag är lektor i Uppsala universitet samt ledamot i styrelse av Centrum för mänskliga rättigheter i Litauen.

Våld mot HBTQI-personer

HBTQI-personer

”HBTQI” är ett samlingsbegrepp för homo- och bisexuella, transpersoner, personer som identifierar sig som queer och intersex-personer. Homosexualitet och bisexualitet handlar om s.k. sexuell läggning, trans handlar om könsidentitet och könsuttryck som kan variera från det juridiska könet. *Queer* kan betyda olika saker. Det kan vara ett paraply-begrepp som innefattar människor som på något sätt anses utmana normativa förväntningar kring kön, sexualitet, eller familjeförhållanden. Queer kan också vara politiskt och ifrågasätta olika identiteter som konstruerade (se queerteori).

Intersex innebär ett tillstånd där en person föds med en anatomi som varierar från hur en kropp typiskt förväntas vara. Intersexpersoner har ganska nyligen blivit inkluderade i våldsförebyggande arbete och en handlingsplan i Sverige. RFSL, riksförbundet som jobbat med HBTQI-personer i Sverige och utomlands sedan 1950, har också börjat jobba även för intersexpersoners rättigheter.

Den globala kontexten

Alla länder tar inte ansvar för HBTQI-rättigheter. År 2023 finns det inga globala eller regionala juridiskt bindande konventioner om våld mot HBTQI-personer. Några länder legitimerar våld mot HBTQI-personer medan många länder tolererar våld mot personer som identifierar sig som HBTQI. Detta betyder att det inte går att säga just nu att våld mot HBTQI-personer är förbjudet enligt konventioner eller sedvanerätt (en rättskälla i folkrätt som är juridiskt bindande fast det inte är skriven i text). I jämförelse så är våld mot kvinnor och barn förbjudet i globala konventioner, samma gäller även våld på grund av ras och funktionsvariation. Min normativa position är att våld mot HBTQI-personer också borde vara förbjudet på den globala nivån.

Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering mot kvinnor (1979) eller Kvinnokonventionen med 181 parter är en av FN:s viktigaste

globala konventioner. Kvinnokonventionen har tolkats och förklarats att "könsrelaterat våld" mot kvinnor är förbjudet enligt konventionen. Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (2011) eller Istanbulkonventionen inkluderar också "könsrelaterat våld" mot kvinnor. Det diskuteras om begreppet "könsrelaterat våld" borde innebära även HBTQI-personer i framtiden.

Tyvärr så finns det många länder som tolererar våld mot HBTQI-personer som inte vill det och flera länder lämnar nu Istanbulkonventionen. Turkiet var det första landet som ratificerade Istanbulkonventionen men 2021 utträdde Turkiet ur Istanbulkonventionen. Detta på grund av en "normalisering av homosexualitet" enligt Turkiets president Erdoğan:

"The Istanbul Convention, originally intended to promote women's rights, was hijacked by a group of people attempting to normalize homosexuality – which is incompatible with Türkiye's social and family values. Hence the decision to withdraw."

Kvinnor som samtidigt är HBTQI-personer får skydd enligt Kvinnokonventionen på grund av sitt juridiska kvinnliga kön (här, det kvinnliga könet är bara en presumtion med väldigt bred tolkning). Kvinnokonventionen inkluderar transkvinnor, bisexuella och homosexuella kvinnor, samt intersexpersoner som skyddas av konventionen. Dessutom, skydd i våldssituationer som redan uppstått borde inte nekas om man är HBTQI-person enligt Istanbulkonventionen. Skyddet till HBTQI-personer ges bara *tillfälligtvis* enligt konventionerna (eng. *incidental* protection). Stater har en plikt att *förebygga* våld mot kvinnor, som är en väldigt omfattande plikt. Ansvaret gentemot HBTQI-personer är desto mindre: hjälp till våldsofsatta människor måste undvika diskriminering på grund av sexualitet, könsidentitet eller uttryck, och så vidare.

Hatbrott mot HBTQI-personer i Sverige

Hatbrott betyder att det finns ett motiv att kränka en konkret person eller en grupp av (ospecificerade) personer på grund av negativa inställningar. Hatbrott är en utmaning till idén om allas lika värde. Hatbrott är även mycket explosivt eftersom det handlar om demokrati och öppenhet. Hatbrott regleras av dessa regler i brottsbalken:

straffskärpningsregeln (29 kap. 2 § p. 7),
regeln om olaga diskriminering (16 kap. 9 §), och

regeln om hets mot folkgrupp (16 kap. 8 §).

”Könsöverskridande identitet eller uttryck” inkluderades ganska nyligen i brottsbalkens lagregler: 2018 och 2019. Detta med avsikt att reglera transfobiska hatbrott. ”Könsöverskridande” kan anses som negativt och ”avvikande” och kritiserades även av RFSL. I strategiska dokument i Sverige används ”könsidentitet och könsuttryck” i stället.

Det finns en pågående utredning (Dir. 2022: 7) som utreder, bland annat, även ett strängare straff för ”könsrelaterade” brott mot kvinnor. Uppdraget ska redovisas i augusti 2023.

År 2020 identifierades 429 anmälningar med HBTQI-relaterade hatbrottsmotiv enligt Brå:

”Ofredande var det vanligaste huvudbrottet bland de hbtqi-relaterade hatbrotten 2020 och utgjorde 26 procent av anmälningarna. Olaga hot förekom i 21 procent av anmälningarna, vilket var 6 procentenheter mer än genomsnittet för samtliga identifierade motiv bland de anmälda brotten 2020. Efter olaga hot följde hets mot folkgrupp (13 procent), klotter och skadegörelse (11 procent), misshandel och ärekränkning (10 procent vardera).”

I bemötandet av HBTQI-personer som har upplevt hatbrott ska man inte ständigt påminna personen om att hen har en så kallad ”avvikande” sexuell läggning eller könsidentitet eller fråga ut personer om deras sexliv (RFSL, 2018). Man ska uppmärksamma erfarenheter men undvika att påminna om att gruppen är föraktad eller hotad.

Våld mot HBTQI-personer i nära relationer

Maktasymmetri och ojämlikhet i relationer orsakar risken för kontrollerande beteenden, övergrepp och våld. De farligaste brotten i parrelationer handlar ofta om makt och kontroll av förövare över den som utsatts för våld. Dessutom, när det gäller våld i HBTQI-parrelationer, kan förövaren fokusera på partnerns identitet, till exempel med motiv att förnedra eller att hota om att ”avslöja” identiteten.

Bemötandet i rättsväsendet kan ibland vara stereotypiskt, eftersom det blir svårt att förstå hur våldet ”passar in i bilden”. Till exempel, Ovesen fokuserade på våld i parrelationer i Sverige 2021. De intervjuade personerna var lesbiska eller queer-personer.

“Interviewees reported that different factors such as mental health, migration status and lack of economic resources

impacted the violence they experienced and their help seeking processes.”

Rättsväsendet har mer erfarenhet och förståelse för mäns könsrelaterade våld mot kvinnor, medan staternas antagna plikter gentemot HBTQI-personer är relativt ”nya” även i Sverige. Det är väldigt viktigt att skapa en medvetenhet om olika erfarenheter av våld i hemmet som relaterar till kön, sexualitet, ras och andra faktorer. Våldet kan relatera till migration, sexualitet, klass, osv. Många HBTQI-personer kontakter inte polis eller stödverksamheter i första hand utan vänder sig till vänner och släktingar. Detta kan bero på att de utsatta i samkönade relationer riskerar att utsättas för en dubbel stigmatisering: dels som en människa utsatt för våld, dels som en HBTQI-person.

Strategiska åtgärder i Sverige

Många europeiska länder har generella lagregler som riktar sig mot våld i hemmet samt hatbrott. Så är det i mitt ursprungsland Litauen. Skillnaden mellan Litauen och Sverige är att lagar följs även av seriösa politiska-strategiska-ekonomiska insatser i Sverige, till exempel:

- Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor samt hedersrelaterat våld och förtryck inkluderar HBTQI-personers utsatthet för alla typer av våld i Sverige.
- Våld inkluderar även i den nationella strategin för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.
- Slutligen inkluderar Handlingsplan för HBTQI-personers lika rättigheter och möjligheter området ”Våld, diskriminering och andra kränkningar”.

Varför räcker inte generella lagregler?

De strategiska åtgärderna är viktiga. När en generell lagregel brukar tillämpas på ett sätt är det svårt att vakna en vacker dag och helt plötsligt börja tillämpa samma regel på ett annat sätt. Detta kan anses i rättsväsendet som motstridande till lagen och oprofessionellt.

Till exempel, två unga homosexuella män i Litauen lade upp en bild på Facebook och fick många kommentarer som hotade paret med döden. Rättsväsendet vägrade reagera eftersom detta inte ansågs som ett hatbrott. Europadomstolen kom senare fram till att Litauen hade misslyckats med att utreda hatbrottet ordentligt (Beizaras och Levickas v. Litauen, 2020). En systemisk vägran att utreda hatbrott mot HBTQI-personer ansågs även som diskriminering. Numera måste man ändra lagstiftning, politisk strategi samt praktiken och börja utreda sådana situationer.

Ett annat exempel kan anges. En man dömdes för våldtäkt av sin fru i Litauen för första gången i rättsväsendets historia, år 2022. Dessa exempel visar att sådana begrepp i lagen som "hatbrott" eller "våldtäkt" inte är självklara utan de tolkas i samhällets kontext. Sociala normer kan ha en stor betydelse för att förstå vad "hatbrott" eller "våldtäkt" innebär.

Särskild sårbarhet

Globala perspektiv

HBQI-personer som grupp kan anses vara särskilt sårbar (eng. vulnerable group), som är ett juridiskt begrepp inom mänskliga rättigheter. Enligt Europakonventionen borde länder vara extra uppmärksamma eftersom "sårbara grupper" utsätts för stigmatisering, hat och brott i många olika sammanhang. Staten måste undvika att uppmuntra stigmatiseringen och att förebygga våldet. Inom juridik anses begreppet "sårbarhet" lite luddigt men det kan vara konstruktivt på den globala (eller regionala) nivån.

Bisexuella kvinnor, homosexuella män, och transpersoner

Det är ett väl känt fenomen att bisexuella kvinnor är särskilt utsatta för våld och hatbrott (googla, till exempel, undersökning SRHR2017 i Sverige). Enligt studier i Sverige och USA, är dejtingvåld, sexuellt våld och partnervåld mot bisexuella kvinnor särskilt omfattande och bisexuella kvinnor har en ökad risk (36 %) för att bli utsatta för våld i nära relationer.

Nationellt Centrum för Kvinnofrid hänvisade (2018) till studier i USA som visar att bisexuella kvinnors och mäns erfarenheter av partnervåld framför allt handlar om våld i olikkönade relationer. Men våld i samkönade parrelationer är också utspridd. Även lesbiska kvinnor riskerar att bli utsatta för våld i nära relationer i högre utsträckning i jämförelse med heterosexuella kvinnor. Enligt studier i Sverige var nästan hälften av de utsatta i samkönade parrelationer homosexuella män. Om man tittar på olika meta-studier, har homosexuella män upp till 80 % ökad risk att bli utsatta för olika typer av våld i nära relationer, i jämförelse med heterosexuella män.

Enligt Folkhälsomyndigheten är våld och kränkningar mot transpersoner också väldigt omfattande. Varannan transperson har upplevt kränkande behandling under de senaste tre månaderna och var femte har upplevt våld på grund av sin transidentitet.

HBTQI-migranter

HBTQI-migranter och asylsökande befinner sig i en särskilt utsatt situation. De har en begränsad möjlighet att freda sin sexuella integritet. Detta särskilt när de kommer från länder som förbjuder homosexualitet samtidigt som möjligheterna att stanna i Sverige är osäkra.

Det finns ingen pålitlig statistik om våld mot HBTQI-migranter men 2021 dömdes en tidigare anställd hos RFSL i Stockholm för våldtäkt och sexuella ofredanden av fyra asylsökande män. Hovrätten konstaterade att de utsatta var rädda att de inte skulle få den hjälp de behövde och att de inte uttryckt ett frivilligt samtycke i de sexuella handlingarna, som mannen hade förstått. I detta rättsfall tyckte Hovrätten att de asylsökande männen befann sig i en "svår" men inte "särskilt utsatt" situation. Dessförinnan kom tingsrätten fram till att de asylsökande män i denna situation faktiskt var "särskilt utsatta". Detta visar att kraven för att ses som "särskilt utsatta" kan vara ganska hårda att uppfylla på nationell nivå och att domstolarna kan tycka lite olika. Ju högre instans det är, desto försiktigare kan domstolarna vara.

Funktionsvariationer

Funktionsvariationer eller funktionsnedsättningar betyder att personers funktionsförmågor är nedsatta eller olika. HBTQI-personer kan precis som andra människor ha olika funktionsvariationer: fysiska, neuropsykiatriska och/ eller intellektuella. Det kan dessutom finnas korrelationer mellan att vara HBTQI och autistisk. Ny forskning visar att många autistiska människor identifierar sig som HBTQI-personer: autistiska män identifierar sig som bisexuella 3,5 gånger oftare än icke-autistiska män, och autistiska kvinnor säger att de är lesbiska 3 gånger oftare än icke-autistiska kvinnor (googla University of Cambridge och "autistic individuals are more likely to be HBTQ+").

I Sverige finns det fler än 1 miljon människor med funktionsvariationer. Enligt Brottsförebyggande rådet finns det risker med osynlighet, sårbarhet och beroende när det gäller våld mot personer med funktionsvariationer. Pålitlig statistik angående våld mot denna grupp finns inte. HBTQI-personer med funktionsvariationer kan även utsättas för övergrepp av personer som är anställda för att bistå med stöd.

Unga HBTQI-personer

Nationella strategin för att förebygga våld (2017) erkänner att unga HBTQI-personer har större erfarenhet av människohandel, sexuell exploatering på internet och av att ha sex mot ersättning än andra unga. Dessutom

kan HBTQI-tonåringar betraktas som hotande i hedersrelaterade sammanhang och utsättas för kontroll, påtryckningar och våld. Särskilt utsatta är unga bisexuella kvinnor, för alla typer av våld. Enligt den nationella trygghetsundersökningen som Brå genomför årligen är yngre personer mer utsatta än äldre för homofobiska hatbrott.

Andra grupper

HBTQI-personer blir äldre precis som alla människor och HBTQI-personer kan även ha beroendeproblematik. Man kan vara utsatt på grund av olika faktorer. Den minoritetsstress som är kopplad till HBTQI-personens vardag är ytterligare en riskfaktor för utsatthet. Minoritetsstress innebär "stressfaktorer som individer från stigmatiserade minoritetsgrupper utsätts för och som bidrar till ohälsa" (RFSL, 2018).

"Mjuka" och "hårda" åtgärder

Lagreglerna om våld är bara en början av kamp mot våld i samhället och för ett lika värde för alla personer. Alla ska förstå vad lagarna betyder, och man borde ha strategiska verktyg, konkreta åtgärder och, sist men inte minst, en budget för att säkerställa och främja förändringar. En kombination av mjuka och hårda åtgärder rekommenderas. Som konkreta åtgärder kan man se indikatorer som ständigt kontrollerar "var är vi nu?"

Till exempel kan man använda könsneutrala indikatorer som Socialstyrelsen kommit fram till 2018, som är konkreta och relativt billiga att tillämpa. Socialstyrelsen har föreslagit 75 indikatorer som ska användas för en nationell uppföljning av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. De omfattar även HBTQI-personer och tillämpas på kommunnivå, riksnivå och länsnivå.

Indikatorer har föreslagits även av UN Special Rapporteur for violence against women. Man kan använda dem för att reguljärt kontrollera framsteg och detta går att göra på både *micro* och *macro* nivå. Särskilt billiga är så kallade strukturella indikatorer, som är frågor för att testa om strukturerna finns, dvs sådana strukturer som kompetens, rutiner och överenskommelse. Det är svårare att kontrollera *process* och *resultat* av förändringar.

Exempel av en *strukturell* indikator kan vara: Finns det en strategi om våld mot HBTQI-personer? (ja/nej). Finns det stödverksamheter som har HBTQI-kompetens i vår kommun? (ja/nej)

Ett exempel av en *process*indikator kan vara: "Av de individer som har utretts i enlighet med lagen (2007:606) om utredningar avseende vissa dödsfall under de senaste 24 månaderna, hur stor andel haft kontakt med en

eller flera samhällsaktörer de senaste 12 månaderna före dödsfallet” (från Socialstyrelsens indikatorer, 2.12).

Ett exempel av en *resultat*indikator kan vara: Andel elever i årskurs 9 som tycker att det inte är fel att använda våld eller kränka andra p.g.a. HBTQI-identitet för att få respekt.

Reflektioner

Bisexuella kvinnor, homosexuella män och transpersoner verkar vara särskilt utsatta för olika typer av våld. Kön och sexuell läggning är viktiga faktorer när det gäller våld, men man ska också beakta andra faktorer i framtidens forskning och bemötande av människor.

I bemötandet av HBTQI-personer ska man inte ständigt påminna dem om att de har en så kallad ”avvikande” sexuell läggning eller könsidentitet eller fråga ut personer om deras sexliv. I stället ska man ta ansvar för egna kunskapsluckor och uppmärksamma på HBTQI-specifika erfarenheter i berättelser om våld.

En etisk vision är viktig. Lagar framställer denna vision men lagarna tolkas i ett sammanhang som påverkas av sociala normer. Konkreta åtgärder och en specifik budget behövs för att säkerställa förändringar i samhället.

Socialstyrelsens omfattande könsneutrala indikatorer ska tillämpas på kommunnivå, riksnivå och länsnivå, detta som en del av en nationell uppföljning av den nationella våldstrategin. Särskilt billiga är så kallade strukturella indikatorer. De är enkla stängda frågor användbara för att testa om strukturerna och resurserna finns på plats.

Att läsa om våld mot HBTQI-personer

Nat. Centrum för Kvinnofrid, *Våld mot HBTQ-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt, 2018*. Våld mot hbtq-personer - en forsknings- och kunskapsöversikt_NCK-rapport_2018_1.pdf (uu.se)

RFSL, *Kunskap och erfarenheter av arbete med våldsutsatta HBTQ-personer, 2018*. Kunskap-och-erfarenheter-av-arbete-med-våldsutsatta-hbtq-personer.pdf (rfsl.se)

Ovesen, N. (2021). *Intimate Partner Violence and Help-Seeking in Lesbian and Queer Relationships: Challenging Recognition*. Uppsala: Uppsala universitet.

Rigmor Argren

Jag arbetar som lektor i folkrätt, vid Juridicum, på institutionen för BSR, Örebro universitet.

Laima Vaige

Jag var lektor vid Juridicum (2021–2023) och arbetar sedan 2023 som lektor i internationell privaträtt vid Uppsala universitet.

Vi talar om lagar – och med studenterna även om verkligheten

Under ett par års tid har vi varit delaktiga i ett undervisningsmoment där blivande jurister introduceras till problematiken kring ”Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer”. Den följande texten redogör för upplägget och delger en del av de erfarenheter och reflektioner som undervisningsmomentet lett till.

De som möter människor ska utbildas om våld

Den 1 juli 2018 ändrades högskoleförordningen (1993:100) så att kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer infördes i examensbeskrivningarna för ett antal utbildningar där man som yrkesverksam kan möta våldsutsatta kvinnor och barn. De yrken som berördes var fysioterapeut, jurist, läkare, psykolog, sjuksköterska, socionom och tandläkare. 2019 ändrades även examensbeskrivningen för tandhygienist. Utbildningsplanen för juristprogrammet vid Örebro universitet kom därmed att revideras. Den först terminen läser studenterna från juristprogrammet tillsammans med studenterna som läser det rättsvetenskapliga programmet med internationell och digital inriktning, därigenom kom denna förändring av högskoleförordningen samtliga våra blivande jurister till godo.

Den följande texten redogör för upplägget i juristutbildning vid Örebro universitet men kan även vara aktuell för olika yrkesverksamma som kan möta våldsutsatta kvinnor och barn. Vi redogör ganska detaljerat för vad vi gör i seminariet, eftersom detta kan fungera som ett konkret exempel för dem som organiserar utbildningar i olika sammanhang och är intresserade av *team-based learning*.

Fokus i undervisningen

Mycket av undervisningen inom juridiken sker traditionellt sett genom att fokus på undervisningen ligger på själva lagtexten. Detta innebär att studentens fokus normalt sett ligger på traditionella och praktikernära sidor

av juridiken så som materiell rätt och juridisk metod. Det handlar alltså främst om hur lagen ska förstås, tolkas och tillämpas. Det är dock viktigt att studenterna får möjlighet att sätta sig in i situationer som introducerar och efterliknar den kommande arbetsplatsen/arbetsuppgiften, eftersom detta kan belysa specifika problem eller dilemman som studenten ska lära sig att hantera. Detta kan uppnås genom upplevelsebaserad inläring som till exempel *problem-based learning* och *team-based learning*. Mer konkret rör det sig om att studenterna arbetar med att studera rättsfall eller längre fram i utbildningen genomför rättegångsspel.

Genom att låta studenterna diskutera temat "Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer" ges de blivande juristerna redan på termin 1 en möjlighet att börja förhålla sig till problem de sannolikt kommer att möta som yrkesverksamma. Momentet i början av den första terminen inleds med en gästföreläsning. En representant från ämnet socialt arbete redogör för vilka synliga och dolda former av våld i nära relationer kan ha och ger rikligt med illustrerande exempel på hur våld i nära relationer kan vara synligt och osynligt. Föreläsningen berör också vilka konsekvenserna är för den enskilda så väl som samhället mer generellt av detta våld. Rikligt med forskningsbaserad evidens presenteras om hur mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer ser ut i samhället idag, både till form och omfattning.

Någon dag efter föreläsningen har de blivande juristerna ett seminarium med syftet att fördjupa diskussionen. Seminariet är ett obligatoriskt examinerande moment och förutsätter aktivt deltagande från studenternas sida. Av inläringsskäl är det av stor vikt att studenterna får möjlighet och uppmuntras till att prata, skriva, läsa, reflektera och värdera den information de har fått. Sånt främjar nämligen mentala och intellektuella färdigheter. Det är genom att prata som studenten kan klargöra både för sig själv och andra vad de har läst, hört, observerat eller upplevt.

Moment på seminariet

Uppgiften studenterna har fått att förbereda inför seminariet består av flera delmoment. De ska på ett övergripande plan redogöra för samhällsproblematiken "Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer", med stöd av statistik, forskning och information om trender eller tendenser. Vi talar om kvinnofredskränkning (se Strands text i denna tidskrift, s. 19 - 25 och Koskelas text, s. 26 - 35) och barnfridsbrott (se Vikanders text i denna tidskrift, s. 45 - 51). Studenterna ombeds att välja en av de särskilt utsatta målgrupperna dvs: personer med funktionsnedsättning, personer med missbruksproblem, äldre, HBTQ-personer, utländska kvinnor som kommit till Sverige för en svensk man eller barn/ungdomar. Studenterna ska sedan redogöra för de centrala delarna av problematiken i förhållande till den valda gruppen.

Slutligen ber vi studenterna förbereda sig genom att diskutera och reflektera kring hur mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är av relevans för deras framtida profession som jurister. Här uppmanas studenterna till att fundera över vilka verktyg de behöver ha vid sidan av goda juridiska kunskaper. Det gäller för dem att identifiera färdigheter som är betydelsefulla och vilka personliga egenskaper som kan ses som viktiga i mötet med personer som utsatts för våld i nära relationer. Dessutom kan etiska principer i juristers arbete med våldsproblematik vara viktigt att lyfta. Även tankar kring hur kvaliteten i bemötandet av våldsoverlevare kan bli bättre uppmanas.

När studenterna möts för seminariet skapas nya grupper. Detta ger fysisk rörelse i rummet – men mer än så, det tillåter också ny rörelse i intellektet – detta är viktigt, inte minst för studenter som valt ett yrke där mycket analyserande och intellektuellt arbete kommer att bli deras vardagsgöra. I denna nya grupp ges studenterna möjlighet att redogöra för vad de diskuterat och kommit fram till i sina ursprungliga grupper, vilket ger dem utrymme att göra jämförelser av olika förutsättningar och villkor vad gäller de olika särskilt utsatta målgrupperna.

Förutom hänvisning till svensk relevant lagstiftning och statistik, får studenterna under seminariet också en indikation till internationell rätt (se Niemis text i denna tidskrift, s. 8 - 13). Här gäller det grupper som det internationella samfundet har ansett vara i särskilt behov av skydd. Därför har världens stater skapat internationella konventioner som ger extra skydd för "särskilt såbara" grupperns mänskliga rättigheter. Dessa internationella överenskommelser och traktat lägger stor vikt vid staters och myndigheters ansvar att förebygga våld och kränkningar mot de skyddade grupperna inom (och i viss mån utom) det egna landets gränser.

Studenterna som läser juristprogrammet och rättsvetarprogrammet har obligatoriskt deltagande i seminariet. Studenterna förväntas att vara aktivt deltagande för att nå godkänt resultat. Studenter på juristprogrammet skriver dessutom ett grupparbete som ger dem ytterligare möjlighet att reflektera över informationen de fått och att ta ansvar för idéerna som diskuterats.

Studenternas reaktioner

I början av termin 1 är studenterna entusiastiska till det mesta. Studenterna här ännu inte börjat att i hög grad efterfråga vad som kommer på tentan. Fenomenet backwash, där intresset för själva examinationen "tar över" studenternas intresse och så att säga "sköljer över" studierna och inläringen genom att styra hur studenterna kanaliserar sin energi och uppmärksamhet märks knappast ännu av under deras första termin.

Studenterna har genomgående gett återkopplingen att ”mäns våld mot kvinnor” är viktigt att diskutera och lära sig mer om. Dessutom upplever de det som mycket viktig och relevant för sina kommande yrkesliv. När studenterna väljer vilken särskilt utsatt grupp de vill diskutera, tenderar barn och kvinnor att dominera; mer sällan väljs grupper som äldre och funktionsnedsättningar, och våld mot HBTQ-personer har endast valts vid något enstaka tillfälle, enligt vår erfarenhet. Detta var en av anledningarna till att tala om våld mot HBTQ-personer lyfts separat i Vaiges text (se vidare i denna tidskrift, s. 58 – 66).

I sina diskussioner är studenterna över lag duktiga på att identifiera behovet av samarbete mellan olika myndigheter, både när det gäller att upptäcka våld mot enskilda så att nödvändiga åtgärder kan vidtas, och för att förebygga våld i nära relationer på ett mer generellt plan. Även om studenterna är i början av sin utbildning, kan de upptäcka begränsningar i lagar och bristande kompetenser hos myndigheter som jobbar med att skydda människor mot våld.

Studenterna visar stort engagemang för ämnet, vilket har kommit till uttryck genom att de uttrycker en önskan om att arbeta vidare med frågan vid sidan om sina studier. Några av dem har blivit volontär i organisationer som jobbar med att förebygga våld eller hjälpa människor utsatta för våld.

Att tala om våld är personligt och politiskt

Skriftligt och muntligt grupparbete samt reflektioner i nya grupper ger studenterna möjligheten att lära känna varandra, vilket är viktigt på utbildningarnas första termin. Att tala om våld så tidigt i utbildningen har även ett våldsförebyggande syfte eftersom genusbaserat våld inom akademien är ganska utbrett och studenterna är särskilt utsatta för våld och sexuella trakasserier, enligt enkät som publicerades av Rudolfsson och andra 2022.

Det är inte ovanligt att det i studentgruppen finns studenter med mer eller mindre egna erfarenheter av våld i nära relationer. Det blir därför ytterst viktigt att vara lyhörd och respektfull under diskussionerna, där berörda studenter har full frihet att välja i vad mån de vill eller kan delge sina personliga erfarenheter. Upplägget, med dels varierande grupper, dels olika storlek på diskussionsgrupperna, samt en blandning av formellt (presentation inför hela klassen) och informellt (självständigt arbete i den egna mindre gruppen) skapar flexibilitet och ger utrymme för valmöjligheter för vilken arena som känns rätt för varje enskild individ att verka på. Även om seminariet om verkligheten som helhet inte kräver strukturerad debriefing, måste en allmän beredskap finnas om någon enskild student skulle påverkas mycket starkt känslomässigt av diskussionerna. En sådan beredskap ingår som ett element när upplevelsebaserad undervisning genomförs.

När studenter talar om våld funderar de ofta över ojämställdhet, marginalisering, rasism, sexism och homofobi. Detta tillåter dem att kontextualisera sina erfarenheter i relation till maktordningar och normer, och kritiskt analysera gränsen mellan ”det privata” och ”det offentliga”, vilket oftast tillkommer även i juridik. När vi talar om sårbarhet, då talar vi även om intersektionalitet (eng. intersectionality) som betyder att olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar varandra. Intersektionalitet kan upplevas som ett komplicerat begrepp att tillämpa i juridik, eftersom den uppenbara risken att generalisera finns (*”All lives matter”*). Några konkreta exempel behövs då för hur intersektionalitet kan ”översättas” till juridikens språk.

Kontinuitet

Universitet signalerar redan från början (termin 1) att våld måste tas på allvar av alla blivande jurister. För de blivande juristerna är detta första samtal om verkligheten vad gäller ”Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer” givetvis inte den enda gången de möter temat under sin utbildning. Under de följande terminerna möter de problematiken utifrån de olika rättsområdena som studeras men då återgår fokus i frågan först och främst till de rättsliga aspekterna. Studenterna får lära sig om relevant reglering i straffrätt och vad som gäller vid t. ex. våldsförebyggande arbete inom den offentliga förvaltningen, styrd av förvaltningslagen. De lär sig om internationella överenskommelser om staters skyldigheter att förhindra och förebygga mäns våld och våld i nära relations både på global och europeisk nivå.

Reflektioner

Obligatorisk undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer ger studenterna (framtidens yrkesverksamma) en överblick över problematik och kunskap om följderna av våld för både människor och samhälle.

Studenterna lär sig även om rättsliga följder i svensk rätt. Detta är bara en början i en lång resa som fortsätter under de följande terminerna och hela livet. De blivande juristerna får även en internationell utblick som rör staternas skyldigheter när det gäller våld.

Allt detta görs i syfte att på bästa sätt rusta studenterna för den verklighet de kommer att möta i sina kommande uppdrag i yrkeslivet.

Att läsa om verkligen kring våld i nära relationer

Högskoleförordningen (1993:100). [Högskoleförordning \(1993:100\) Svensk författningssamling 1993:1993:100 t.o.m. SFS 2023:83 - Riksdagen](#)

Rudolfsson, L., Dahlman-Wright, K., Löfgren, L., Toropova, A., & Björklund, C. (2022) *Enkätstudie om genusbaserad utsatthet och sexuella trakasserier i svensk högskolesektor*. [\(PDF\) Enkätstudie om: Genusbaserad utsatthet och sexuella trakasserier i svensk högskolesektor \[National Prevalence study on gender-based harassment and Sexual harassment within Swedish Academia\] \(researchgate.net\)](#)

Hur refererar du till tidskriften i din forskning?

Niemi, J. (2023) "Våld mot kvinnor och barn – bär Europa sitt ansvar?". *CVS Texter om våld* 1(3), 8 – 13.

Nordlöf, K. (2023) "Psykiskt våld – hög tid för en ny brottstyp". *CVS Texter om våld* 1(3), 14 – 18.

Strand, S. (2023) "Grov kvinnofridskränkning". *CVS Texter om våld* 1(3), 19 – 25.

Koskela, T. (2023) "Har skyddet av kvinnor i Finland misslyckats?". *CVS Texter om våld* 1(3), 26 – 35.

Ervo, L. (2023) "Svenska och finska funderingar kring den europeiska skyddsordern – Effektiv eller bara tomt prat?". *CVS Texter om våld* 1(3), 36 – 44.

Vikander, M. (2023) "Barnfridsbrott". *CVS Texter om våld* 1(3), 45 – 51.

Källvik, E. (2023) "Barnäktenskap". *CVS Texter om våld* 1(3), 52 – 57.

Vaige, L. (2023) "Våld mot HBTQI-personer". *CVS Texter om våld* 1(3), 58 – 66.

Argren, R. & Vaige, L. (2023) "Vi talar om lagar – och med studenterna även om verkligheten". *CVS Texter om våld* 1(3), 67 – 72.

Den populärvetenskapliga tidskriften **Texter om våld** riktar sig till professionella och ideellt verksamma inom vård, omsorg, utbildning och rättsväsende och andra professioner. Forskare berättar om nya rön och intressanta frågor på ett tillgängligt sätt.

* * *

Centrum för våldsstudier (CVS) är en tvärvetenskaplig forskningsmiljö vid Örebro universitet som samlar ett 30-tal forskare som fokuserar på olika former av våld i samhället.

Syftet med CVS är att bidra till ett samhälle fritt från våld. För att nå dit samlar vi expertis inom forskning från olika discipliner på ett ställe och arbetar tillsammans.

www.oru.se